

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Bakalářská práce

Kateřina Vavrošová

Psychosociální aspekty profese vyšetřovatele (policejního komisaře)

Psychosocial aspects in the profession of criminal investigator

Praha, 2015

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Ráda bych poděkovala PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za její ochotu, zapůjčené materiály, cenné rady a laskavý přístup, se kterým ke mně a mé práci přistupovala. Děkuji také Mgr. Filipu Děchtěrenkovi za jeho metodologické rady.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. července 2015

.....

Kateřina Vavrošová

Abstrakt:

Literárně přehledová část bakalářské práce rozebírá jednotlivé psychosociální aspekty profese policejního vyšetřovatele. Jedná se převážně o jejich specifické znalosti, schopnosti, dovednosti a osobnostní charakteristiky. Speciální pozornost je věnována sociálním a komunikačním dovednostem, které vyšetřovatel využívá v rámci většiny prováděných úkonů. S ohledem na náročnost této profese je uvedena i kapitola o stresu a tzv. syndromu vyhoření. Cílem empirické části práce je navrhnout výzkum, který by se pomocí rozhovorů, Torranceho testu tvořivého myšlení a NEO pětifaktorového osobnostního inventáře pokusil odhalit vztah mezi kreativitou, úspěšností, otevřeností vůči zkušenosti a svědomitostí. Stejně tak se zaměřuje na specifika, uplatnění, důležitost a omezení tvořivosti v profesi policejního vyšetřovatele.

Klíčová slova:

charakteristiky policejních vyšetřovatelů, stres, syndrom vyhoření, tvořivost

Abstract:

In the research part the thesis analyses individual psychosocial aspects of a police investigator's profession. It largely concerns their specific knowledge, abilities, skills and personal characteristics. Special attention is drawn to the social and communication skills, which are used by investigators within most of their tasks. With regard to the demanding character of the profession, a chapter about stress and the burnout syndrome is also incorporated. The aim of the empirical part is to put forward a research design using Torrance Test of Creative Thinking and NEO Five-Factor Inventory, which would attempt to reveal a relationship between creativity, success, openness to new experience and diligence. It also focuses on the particularities, employment, importance and limitations of creativity in the profession of police investigators.

Keywords:

characteristics of police investigators, stress, burnout syndrome, creativity

Obsah

Úvod.....	7
1. Charakteristiky policejního vyšetřovatele	8
1.1. Specifické znalosti, schopnosti a dovednosti	8
1.1.1. Komunikační a sociální dovednosti	9
1.2. Osobnostní charakteristiky	18
1.2.1. Tvořivost u policejních vyšetřovatelů.....	20
2. Stres u policejních vyšetřovatelů.....	24
2.1. Vymezení stresu u policie	24
2.2. Zdroje stresu u policejních vyšetřovatelů	24
2.3. Prevence stresu spojeného s profesí policejního vyšetřovatele.....	26
2.4. Strategie zvládnání stresu.....	27
3. Syndrom vyhoření u policejních vyšetřovatelů	28
3.1. Definice syndromu vyhoření	28
3.2. Příčiny syndromu vyhoření	28
3.3. Příznaky syndromu vyhoření	29
3.4. Fáze syndromu vyhoření	30
3.5. Důsledky syndromu vyhoření	30
3.6. Prevence a léčba syndromu vyhoření.....	31
4. Návrh výzkumného projektu	33
4.1. Teoretický úvod	33
4.2. Cíle výzkumu	33
4.3. Výzkumné otázky.....	34
4.4. Hypotézy kvantitativního výzkumu	35
4.5. Popis vzorku.....	36
4.6. Metody sběru dat.....	36
4.6.1. Torranceho figurální test tvořivého myšlení.....	36
4.6.2. NEO pětifaktorový osobnostní inventář	37
4.6.3. Rozhovor.....	38
4.7. Postup výzkumu	38
4.8. Zpracování dat.....	39
4.9. Diskuze.....	40
Závěr	42
Seznam použité literatury	44

Úvod

Profese policejního vyšetřovatele (komisaře) je velice důležitá a náročná, proto se v této práci zaměřím na psychosociální aspekty, které s ní souvisejí. Existuje spousta studií, které věnují pozornost policistům jako takovým. Jen málo z nich se soustředí přímo na profesi policejního vyšetřovatele.

V prvé řadě je důležité objasnit rozdíl mezi policejním vyšetřovatelem a komisařem. Podle Boukalové (2007) se v současné době hovoří o tzv. policejním komisaři, který působí v rámci Služby kriminální policie a vyšetřování PČR. Toto označení je v českých podmínkách poměrně nové a v praxi se stále používá termín „policejní vyšetřovatel“. Z toho důvodu s ním budu operovat i v této práci.

V literárně přehledové studii se pokusím zobecnit některé charakteristiky policejních vyšetřovatelů, které ovlivňují jejich výkon při vyšetřování. Zmíním zde specifické znalosti, schopnosti a dovednosti, kterými by měl disponovat každý správný vyšetřovatel. Pozornost se bude soustředit na jejich sociální a komunikační dovednosti, které uplatňují převážně v situaci vedení výslechu. Stejně tak uvedu jejich žádoucí i nežádoucí osobnostní charakteristiky.

S ohledem na náročnost této práce nejde opomenout ani kapitolu o stresu, který se s ní pojí. Patrná je dlouholetá snaha o nalezení zdrojů zátěže a jejich eliminace. Tím se má zabránit tzv. syndromu vyhoření, kterým jsou policisté ve větší míře ohroženi. Uvedu zde jeho možné příčiny, projevy i důsledky, ale hlavně to, jak se mu dá předcházet. To by mělo být v centru zájmu nejen vyšetřovatelů, ale i organizace samotné, pro kterou jsou náklady spojené s vyčerpáním zaměstnanců nemalé.

V empirické části se budu věnovat tvořivosti, jako jedné z nejdůležitějších schopností, která se podílí na efektivním vyšetřování. Zároveň existuje jen málo studií, které se touto tematikou zabývají. Proto se pokusím navrhnout výzkum, jehož cílem bude odhalit souvislost mezi kreativitou, úspěšností a některými osobnostními vlastnostmi policejních vyšetřovatelů. Dále se zaměřím na specifika, uplatnění a případná omezení tvořivosti v rámci této profese.

1. Charakteristiky policejního vyšetřovatele

Charakteristiky policejního vyšetřovatele se mohou lišit s ohledem na určitá kritéria. Podle Boukalové (2007) se jedná například o to, jakou trestnou činností se vyšetřovatelé zabývají (např. organizovaný zločin, trestná činnost páchaná na mládeži apod.) či jakým kariérním postupem se dostali ke své pozici. Někteří absolvovali celou policejní dráhu a disponují tak bohatými zkušenostmi. Ty však mohou představovat i určitou nevýhodu. Fisher (1995) například uvádí, že policista pořádkové služby je nucen získat informace od oběti co nejdříve. Často ji tak vyslýchá na rušných místech a to neprodleně po spáchání trestného činu. Od policejního vyšetřovatele se spíše očekává patřičná trpělivost při vedení výslechu, což může být po těchto dlouholetých zkušenostech velmi obtížné. Policejními vyšetřovateli se podle Boukalové (2007) mohou dále stát jedinci po absolvování patřičného (i nepolicejního) vzdělání. Ti mohou do policejní praxe vnést specifické znalosti a dovednosti, které souvisí s jejich oborem. Nevýhodou může být nedostatek praktických zkušeností, které jsou v této profesi velmi potřebné. I přes tyto odlišné podmínky se zde pokusím zobecnit některé charakteristiky policejních vyšetřovatelů.

1.1. Specifické znalosti, schopnosti a dovednosti

Podle Smitha a Flanagan (2000) existují určité schopnosti, dovednosti a znalosti, kterými by měl disponovat dobrý policejní vyšetřovatel. Na základě svých výzkumů je zařadili do tří skupin:

- *Vyšetřovací schopnosti*
Sem patří například schopnost integrovat nové informace do již existujících hypotéz či znalost vyšetřovacích strategií a jejich patřičné uplatňování.
- *Řídící schopnosti*
Každý policejní vyšetřovatel by měl umět vést vyšetřování (např. delegovat jednotlivé úkoly, radit se s odborníky, určovat nejlepší postup), tým lidí (zahrnuje podporu, interpersonální dovednosti, vytváření důvěrné atmosféry, která podporuje sdělování svých názorů a nápadů apod.) a stejně tak by měl ovládat běžné dovednosti, jako je administrativa.
- *Specifické znalosti*
Vyšetřovatel, který by disponoval patřičnými schopnostmi a dovednostmi, ale bez znalosti určitých informací, by ve své profesi nebyl úspěšný. Sem se podle Gillernové a Boukalové (2006) řadí znalost právních předpisů a norem, poznatků z kriminologie, kriminalistiky a psychologie. Tyto informace mu umožní porozumět znalcům z těchto

oborů a laboratorním výsledkům. Dále díky nim dokáže provádět patřičné vyšetřovací úkony v mezích zákona (např. správné vedení výslechu).

Ve výzkumu Smitha a Flanagana (2000) se ukazuje, že efektivní vyšetřovatelé dosahují vysokých skóre ve všech třech oblastech. Každý je však silný v něčem jiném a tyto charakteristiky mohou být specificky namíchaný. Ti, kteří ve svém repertoáru měli nějaké nedostatky, mohli dosáhnout úspěchů prostřednictvím znalosti členů svého týmu a jejich schopností, dovedností a znalostí. Na to se však nedá z dlouhodobého hlediska spoléhat, a proto je lepší provádět kvalitní výběr uchazečů či posilování té oblasti, ve které má vyšetřovatel mezery. Znalosti z jednotlivých oborů si člověk může osvojit samostudiem nebo pomocí školení. Dovednosti je potřeba trénovat v praxi a to spolu s adekvátní zpětnou vazbou. Spoustu z těchto kompetencí si však vyšetřovatel osvojí až díky patřičným zkušenostem. Z jednotlivých případů by se dalo poučit realizací tzv. debriefingu, při kterém by si členové týmu mohli vzájemně vyměňovat dojmy z vyšetřování a rozebrat jejich případné chyby. Aby se o nich nebáli otevřeně mluvit, musí vyšetřovatel vytvořit důvěrnou atmosféru.

Kromě výše uvedených schopností a dovedností je podle Boukalové (2007) důležitá i fyzická zdatnost a senzomotorické dovednosti vyšetřovatelů (jedná se například o používání střelné zbraně či řízení auta).

Jak vidíme, nároky na profesi policejního vyšetřovatele jsou velké. Popisování jednotlivých schopností a dovedností by vydalo na celou diplomovou práci. Proto se zde detailněji zmíním pouze o některých z nich. Mezi nejdůležitější patří sociální a komunikační dovednosti. Ze studie Boukalové (2007) vyplývá, že sami policejní vyšetřovatelé je považují za klíčové a využívají je v přibližně 60-70 % pracovní doby. Kromě toho se podrobněji zmíním o jednotlivých osobnostních charakteristikách, které jsou spojovány s touto profesí a přispívají k úspěšnému vyšetřování.

1.1.1. Komunikační a sociální dovednosti

Policejní vyšetřovatel se často dostává do kontaktu s jinými lidmi, a proto jsou dobré sociální a komunikační dovednosti nezbytnou součástí jeho profese. Asi nikoho nepřekvapí, že musí jednat s oběťmi, příbuznými, svědky, podezřelými či pachateli trestných činů. Kromě toho je členem týmu, který řídí, což mu dává jistou moc a privilegia. Zároveň to klade vysoké nároky na jeho komunikační a sociální dovednosti. V rámci této profese musí spolupracovat nejen se členy týmu, ale i s psychology, soudními znalci nebo třeba právníky. Jeho komunikace by měla být pružná podle toho, s kým zrovna přichází do kontaktu.

Psychologové se detailně zabývají uplatněním komunikačních a sociálních dovedností v rámci výslechu, což je podle Čírtkové (2009) nejčastější úkon, který vyšetřovatelé realizují.

Výslech

▪ *Psychologické pojetí výslechu*

Výslech je podle Čírtkové (2009) specifická forma mezilidské interakce, která se odehrává za určitých podmínek, které jsou pevně stanoveny zákonem. Tím se odlišuje od běžné mezilidské komunikace. Často se také jedná o velice nepříjemný úkol, v rámci kterého se vyšetřovatel musí vyptávat na osobní a citlivé informace. Spurný uvádí (2010, s. 29), že z pohledu psychologie je výslech chápán jako „*dynamický, relativně uzavřený, časově ohraničený systém vzájemně podmíněných interakcí mezi vyslyšajícím a vyslyšchaným*“. Cílem tohoto úkonu je získat co nejvíce informací, které mohou přispět k vyšetřování a určit směr dalšího postupu. Informace, které jsou získány zákonem stanoveným způsobem a řádně zaznamenány do protokolu, mají před soudem hodnotu důkazu. Na tento úkol je podle Fishera (1995) potřeba se zodpovědně připravit, jelikož množství a přesnost informací získaných v rámci výslechu má zásadní vliv na vyřešení případu a odsouzení obžalovaného. Příprava spočívá například v důkladném prostudování spisu podezřelého, v konzultaci s psychologem, znalcem, v odhadu osobnosti vyslyšchaného a ve zvolení nejvhodnější taktiky vedení výslechu.

▪ *Faktory ovlivňující průběh interakce*

Průběh interakce je ovlivněn řadou faktorů. Jedná se například o *osobnost vyslyšajícího* (autoritářská osobnost s potřebou uplatňování moci, tvůrčí osobnost s inovativním přístupem k vedení výslechu, nejistý vyšetřovatel s malým množstvím zkušeností apod.) a *osobnost vyslyšchaného* (výbušný, neurotický, úzkostný, sebevědomý apod.). Výslech dále ovlivňuje jejich *aktuální psychický, fyzický i emoční stav*. Na straně vyšetřovatele se může jednat například o únavu a podrážděnost, která je způsobena časovým tlakem a s ním spojenou prací přes noc. Vyslyšchaný může zase podléhat únavě v důsledku vazebního stíhání. Průběh komunikace ovlivňuje také *postavení vyslyšchaného* (zda vystupuje jako oběť, svědek, podezřelý, obviněný) a jeho *ochota a motivace* vypovídat. Stejně důležitá je i *atmosféra výslechu*, jež zásadním způsobem podporuje či omezuje komunikaci ve výslechu a *fáze vyšetřování*, od které se odvíjí množství získaných informací/důkazů. Pokud vyšetřovatel zahajuje výslech s nedostatkem informací, může cítit velký stres, který je způsobený informační převahou vyslyšchaného, což může vést vyslyšajícího k prosazování formální a sociálně vnímané moci. Takovýto přístup by však mohl narušit vzájemnou komunikaci mezi

členy interakce. Podle Spurného (2010, s. 77) je potřeba *nalézt „vyvážený poměr mezi uplatňováním moci a poskytováním podpory“*. Průběh interakce je rovněž ovlivněn *fází výslechu*. Gillernová a Boukalová (2006) rozlišují dvě hlavní fáze výpovědi. V první vyslýchaný vypráví svou verzi bez přerušování, aby nedošlo k narušení toku myšlenek. Vyšetřovatel se mezitím snaží odhadnout osobnost vyslýchaného, jeho intelekt, věrohodnost a přizpůsobit tomu taktiku v následné části výslechu, ve které se doptává na další informace či nejasnosti ve výpovědi.

- *Stránky mezilidské interakce ve výslechu*

Podle Čírtkové (2009) existuje několik úrovní mezilidské interakce, jež se uplatňují v rámci výslechové situace. Jedná se o úroveň komunikační, interakční a percepční. Všechny tyto složky se vzájemně prolínají, a proto je toto dělení poněkud umělé. V této práci z něj budu vycházet z důvodu zachování určité struktury a přehlednosti.

a) Komunikace ve výslechu

Čírtková (2009) sem řadí jak verbální, tak neverbální komunikaci, které jsou předmětem mnoha výzkumů zejména ve spojitosti s detekcí lži.

Podle této autorky se *verbální komunikací* zabývá kriminalistická taktika, která pojednává o tom, jak navázat dobrý kontakt s vyslýchaným a jakým způsobem klást otázky a motivovat ho k pravdivé výpovědi. Důležité také je, aby vyšetřovatel přizpůbil komunikaci tomu, jestli jedná s dítětem, prvopachatelem, recidivistou, agresorem, obětí či třeba s osobou s mentálním postižením. Od policejních vyšetřovatelů se v tomto ohledu vyžaduje jazyková pružnost a tvůrčí schopnosti při komunikaci s různorodými typy lidí.

Psychologové si kladou otázku, zda se dá odhalit lživá výpověď na základě *neverbálních projevů*. Ve filmech často vidíme signály, které jsou důkazem toho, že nám daná osoba neříká pravdu. Stejně tak jsou v řadě studií vypsány projevy, které jsou typické pro lhouty lidi. Čech a kol. (2012a) uvádí některé z nich - lidé, kteří lžou, méně mrkají, mají výše položený hlas, pohybují rameny, prsty na rukou, odvracejí pohled, sahají si na ústa či nos a podobně. Výzkumy však ukazují, že nebyly nalezeny žádné významné souvislosti mezi neverbálními projevy a lživou výpovědí. Kassin et al. (2005) poukazují na to, že vyšetřovatelé nejsou v detekci lži lepší než ostatní lidi, i když si to sami myslí. Vrij (2000) vysvětluje, že neexistují stabilní ukazatele toho, že nás člověk klame. Je tedy potřeba se soustředit spíše na objektivní fakta a logičnost výpovědi. Pokud má vyšetřovatel pocit, že se jej vyšetřovaný snaží oklamat, může se například pokusit narušit dějovou linii příběhu. Jestliže si člověk výpověď vymyslel, bude mít problémy s odpovídáním na otázky, které nekopírují časovou

osu příběhu a informace pak nemusí tvořit logický celek. Pokud se nám na základě objektivních faktů potvrdí, že člověk lže, je dobré zjistit, co ho k tomu motivuje (např. strach z pomsty) a snažit se tento důvod eliminovat (pokud to jde).

I přesto, že na základě neverbálních projevů nedokážeme spolehlivě detekovat lež, má její sledování ve výslechové situaci velký význam. Podle Čírtkové (2009) je zdrojem informací o aktuálním stavu vyslýchaného. Přínosné je také pozorovat, zda obsah mluvené výpovědi koresponduje s tou neverbální, nebo zda se její projevy mění v průběhu výslechu.

Důležitou roli hrají i neverbální signály na straně vyšetřovatele. Pokud by vyjadřoval autoritářský postoj vůči traumatizované oběti (např. vzpřímeným postojem, ostrým pohledem do očí, těsnou vzdáleností od oběti, křikem), mohlo by to narušit jejich vzájemný kontakt a celý průběh výslechu. Stejně tak může určitými neverbálními projevy dávat najevo, jaká odpověď je žádoucí či kterého člověka označit za pachatele v rámci rekognice. Je tedy nezbytné, aby si vyšetřovatel uvědomoval sílu těchto nežádoucích projevů a jejich možných důsledků a snažil se jim co nejvíce vyhnout.

b) Interakce ve výslechové situaci

Interakcí se podle Čírtkové (2009) myslí vzájemné působení účastníků komunikace. V souvislosti s výslechem se mluví o tzv. metodách ovlivňování. Zákonná akceptovatelnost využití těchto metod se podle Gudjonssona (2003) liší v různých zemích.

Existují různé techniky, které může vyšetřovatel použít při výslechu podezřelého či obviněného, aby získal pravdivou výpověď. Příliš velká manipulace však může vést k falešnému doznání, a proto by měl být celý výslech zdokumentován na video, které může být použito před soudem jako důkaz toho, že byl výslech veden v souladu s podmínkami stanovenými zákonem. Leo (1996) určil 12 nejčastěji používaných taktik výslechu. V rámci jednoho výslechu využije vyšetřovatel 5-6 technik. Boukalová (2007) provedla mapující studii s cílem zjistit, jak se tyto techniky využívají v našem prostředí. Uvádím je zde v pořadí od nejpoužívanějších po nejméně používané u nás.

- *Hledání rozporů ve výpovědi podezřelého*

Tato technika je i podle Lea (1996) velmi úspěšná, jelikož vyvolává sdělení potřebných informací v 91 % použitých případů. Vyžaduje však pečlivou přípravu a prostudování spisu, maximální soustředění a vhodné načasování (nepřerušovat souvislý monolog v první části výslechu, ale počkat s konfrontací až na druhou fázi výslechu).

- *Nabídka morálního ospravedlnění/psychologické omluvy spáchaného činu*

Vyšetřovatel se v takovém případě snaží proniknout do motivace ke spáchání trestného činu. V některých případech není těžké vyjádřit pochopení pachateli (například v případě ženy, která pobodala manžela, který ji i její děti spoustu let týral). U některých trestných činů se ale porozumění tak snadno nehledá (pokud třeba matka zabila svou dceru ze žárlivosti). Podle Boukalové (2007) je tato technika uplatnitelná spíše u pachatelů, kteří měli citový vztah k oběti. Různí autoři (např. Leo, 1996; Frantzen, 2010) uvádí, že se jedná o jednu z neúčinnějších technik použitých v rámci výslechu.

- *Předkládání existujících důkazů viny*

Z výzkumu Lea (1996) vyplývá, že je tato taktika velice často používána (u 85 % případů). Čím jsou důkazy slabší nebo jejich množství menší, tím je vyšší procento využití ostatních prostředků v rámci výslechu. Stejně jako u první zmiňované techniky, i u této je důležité načasování a taktika překládání důkazů.

- *Zdůrazňování, že je v zájmu podezřelého, aby vypovídal pravdivě (přiznal se)*

V některých případech je přiznání viny bráno jako polehčující okolnost. Je tedy dobré, aby to podezřelý věděl. Jindy se podle Boukalové (2007) tato technika využívá u podezřelých, které tíží svědomí a kterým se čin neustále vrací ve vzpomínkách. Přiznání pro ně může představovat velkou úlevu. Podle Lea (1996) je tato technika nejčastěji využívaným prostředkem v USA (byla použita u 88 % případů).

- *Odvolávání se k důležitosti spolupráce*

Taktika je opět účinnější u pachatelů, které k oběti vázal citový vztah.

- *Odvolání se na svědomí podezřelého*

Podle Lea (1996) se jedná o jednu z nejefektivnějších technik vůbec. S úspěchem se setkala v 97 % použitých případů. Ze studie Boukalové (2007) vyplývá, že se tato technika považuje za účinnou pouze v případech, ve kterých pachatel choval k oběti city a nyní ho tíží svědomí. Podle Douglase a Olshakera (1997) může vyšetřovatel například mluvit o tom, jak byla oběť pachatele hodná, oblíbená a jaké je neštěstí, že byla zabita zrovna v době jejího největšího rozkvětu. U pachatelů, kteří neměli k oběti citový vztah, by použití této taktiky nemělo smysl.

- *Používání chvály nebo lichotek*

Tato technika má pouze omezené využití. Dá se s ní pracovat například u dětí nebo dospělých s nižším IQ, u kterých to může přispět k navázání dobrého kontaktu. Pokud

vyšetřovatel tuto techniku nevhodně používá a chválu pouze předstírá, bude mít podle Frantzena (2010) zcela opačný efekt. Podezřelý nabude dojmu, že si o něm vyšetřovatel myslí, že je hloupý, když se s ním pokouší takto zjevně manipulovat. Nicméně využívání chvály ve výsledku bylo podle Lea (1996) přínosné v 91 % aplikovaných případů.

- *Zdůraznění autority/odbornosti vyšetřovatele*

Ze studie Boukalové (2007) vyplývá, že u nás tato technika není příliš preferována. Ve výzkumu Lea (1996) byla rovněž použita pouze ve 23 % případů.

- *Analýza chování podezřelého, které prozrazuje lež*

Podle Frantzena (2010) se k tomuto účelu využívá tzv. Reidova technika, která má vyšetřovatelům pomoci detekovat lež. Výzkumy nicméně ukazují, že tato metoda není příliš úspěšná. Vyšetřovatelé jsou navíc toho názoru, že je z taktických důvodů lepší nesdělovat podezřelému podezření na to, že lže.

- *Upozornění podezřelého, že by si neměl být tak jistý popíráním své viny*

Tato technika patří podle výsledků studie k odmítaným technikám, jelikož vyvolává dojem, že vyslychajícímu došly argumenty. Jestliže chce využít tohoto přístupu, je potřeba, aby podezřelému odhalil konkrétní informace, na základě kterých dospěl k pochybnostem o jeho nevině.

- *Minimalizace závažnosti trestného činu*

Podle Boukalové (2007) se tato technika dá použít například u pachatelů, u kterých se dá počítat s určitými polehčujícími okolnostmi (s ohledem na nízký věk, čistý trestní rejstřík apod.). Obecně však patří k odmítaným technikám.

- *Předkládání neexistujících důkazů viny*

Tato technika je podle českých vyšetřovatelů neetická a jen těžko obhajitelná před soudem.

Využívání těchto technik přispívá k objasnění případu, proto je jejich využití přínosné, nikoliv však univerzální. Podle Boukalové (2007) je třeba přizpůsobit taktiku výsledku osobnostním charakteristikám podezřelého, věku, inteligenci, charakteru trestné činnosti a fázi výsledku. Je tedy kladen velký důraz na flexibilní a tvořivý přístup vyšetřovatele, který musí přizpůsobit taktiku výsledku těmto faktorům, a zároveň musí být připraven ji měnit pod vlivem nových informací.

Výše uvedené taktiky by se daly podle Gudjonssona (2003) shrnout do dvou základních strategií. První z nich je strategie tzv. **minimalizace**, která se snaží snížit

závažnost spáchaného trestného činu (vysvětlením, že se jednalo o sebeobranu, že není patrný úmysl apod.) a umožňuje tak pachateli zachovat si tvář. Tato technika se využívá převážně u pachatelů, kteří měli k oběti citový vztah, znali ji či prožívají pocity viny a výčitky svědomí spojené s trestným činem. Opačná strategie se nazývá **maximalizace**, v rámci které vyšetřovatel zdůrazňuje sílu důkazů a závažnost trestného činu. Využití je smysluplné u pachatele, který oběť neznal, neměl k ní emoční vztah a netrápí ho pocit viny (mohou mít naopak pocit, že vraždou bezdomovce prokázali službu společnosti). Vyšetřovatel se tedy pouze snaží operovat s fakty, které svědčí v neprospěch podezřelého.

V této práci uvedu ještě několik dalších charakteristik, na které je třeba brát ohled při volbě nejhodnějšího přístupu.

- *Výslech kooperativního svědka*

Policisté jsou často trénováni ve výslechu podezřelých, kteří kladou odpor (viz výše uvedené techniky). Jen málo času věnují tomu, jak správně vyslýchat svědka, který spolupracuje. To se zdá jako snadný úkol. Vyšetřovatelé však podle Fishera (1995) mohou nevhodným přístupem potlačit vzpomínky svědka a snížit množství reprodukováných informací. Jednou z nejčastějších chyb je přerušování souvislého monologu vyslýchaného a kladení uzavřených otázek. V minulosti byla snaha o vytvoření metod, které by podpořily vybavení informací z paměti. Jedním z těchto pokusů byla aplikace výslechové hypnózy. Výsledky o její účinnosti jsou však sporné. Mnohem častěji se využívá tzv. kognitivní interview, což je metoda, která se pojí se jmény autorů Fishera a Geiselman (1985). Podle nich se touto technikou daří vyvolat až o polovinu více informací, než při použití klasického strukturovaného rozhovoru, jelikož využívá informací o fungování paměti. Svědek je podle Čírtkové (2009) nejdříve vybízen k tomu, aby se v myšlenkách a prožitcích snažil vrátit k inkriminované události. Dále je mu dán prostor k tomu, aby říkal vše, co ho napadá, přičemž pořadí sdělovaných informací je zcela na něm. Na závěr se má pokusit vylíčit danou situaci z perspektivy někoho jiného. Celý tento proces je však mnohem složitější a uplatňuje řadu technik a postupů, které mohou být variabilně používány. Jejich principy si vyšetřovatel osvojuje v rámci praktického tréninku. Procvičování těchto dovedností je efektivnější u nezkušených vyšetřovatelů, kteří ještě nemají zaběhnuté způsoby vedení výslechu. Žádoucí také je, aby si vyšetřovatelé v rámci tréninku vyzkoušeli různé role (hrát oběť, vyslychajícího i pozorovatele) a uvědomili si, jaký vliv mají pokládané otázky.

- *Výslech dětské oběti*

Výslechem dětských obětí se začali odborníci zabývat mimo jiné i po neblaze proslulém případě, ve kterém děti z McMartinova předškolního zařízení křivě obvinily několik učitelů z pohlavního zneužívání. Podle Garvena et al. (1998) bylo příčinou špatné vedení výslechů. Vyšetřovatelé dětem kladli převážně sugestivní otázky, na které jsou děti (stejně jako lidé s nižší inteligencí) velmi citlivé. Podle Gudjonssona (2003) zvyšuje sugestibilitu také změna nálady (vztek, úzkost) či spánková deprivace. V návodné otázce je nastíněna i odpověď, která se po dítěti požaduje. To má často tendenci vyhovět dospělému. Kask (2012) uvádí, že jsou tyto dotazy kladeny zejména dětem ve věku od 4 do 7 let. Sugestivní otázky kladli převážně vyšetřovatelé, kteří nebyli na výslech pečlivě připraveni, a jejich rozhovor postrádal patřičnou strukturu. Předškolákům bylo dále sdělováno, že dané informace potvrdili ostatní kamarádi a tím byl vytvořen tlak na jejich konformitu. Zároveň jim byly zdůrazňovány pozitivní a negativní důsledky jejich odpovědí. Jestliže odpovídaly žádoucím způsobem, čekala je pochvala. Pokud však ne, dostalo se jim negativní zpětné vazby, která je pro děti velmi nepříjemná. Jestliže děti neodpovídaly žádoucím způsobem, vyšetřovatel vracel otázky zpátky do rozhovoru, dokud neodpověděly dle jeho představ. Někdy byly rovněž vybízeny ke spekulacím nad situací, která se nestala. Všechny tyto techniky ovlivňují děti k podání nepravdivé výpovědi, a proto je potřeba se jim vyhýbat. Dnes již existují tréninkové programy, v rámci kterých se apeluje na vyšetřovatele, aby byli trpěliví a nepokládali dětem návodné ani uzavřené otázky, nýbrž otázky otevřené („Řekni mi víc o tom, co se stalo“). Vhodné je také poučit mimo jiné dítě o tom, že může kdykoliv odpovědět „ne“ nebo „nevím“, aniž by za to bylo káráno. Důležitou otázkou představuje právě to, jak dítě poučit o jeho právech a povinnostech tak, aby to bylo srozumitelné a zároveň jej to neodradilo od podání pravdivé výpovědi. Čech a kol. (2012a) upozorňují na to, že technikám ovlivňování podléhají nejen děti, ale i dospělí.

- *Komunikace s agresivním člověkem*

Pokud chceme komunikaci s našťvaným člověkem ovlivnit žádoucím směrem, je podle Čírtkové (2009) důležité dodržet několik zásad. Agresivního člověka je potřeba v prvé řadě vyslechnout a umožnit mu tak vyventilovat vztek a zároveň od něj získat co nejvíce informací (prostřednictvím empatického naslouchání a kladení otevřených otázek). Na závěr normalizujeme vztek agresora, ale zároveň mu předneseme objektivní pohled na věc. Tohle všechno vyžaduje empatii, dobré komunikační dovednosti a sebeovládání vyšetřovatele, který se nesmí nechat vyprovokovat k protiútok. Stejně tak je potřeba, aby byl neústupný, jasně vymezil pravidla výslechu a držel si své osobní hranice.

c) Interpersonální percepce ve výsledku

Sociální percepce je důležitou stránkou mezilidské interakce, jelikož ovlivňuje vnímání našeho komunikačního partnera a způsob, jakým se k němu budeme chovat. V rámci tohoto procesu může docházet k omylům, o kterých mluvíme jako o chybách sociální percepce. Podle Boukalové (2007) jsou tyto mylné úsudky založené na subjektivních zkušenostech a intuici, které zabraňují navázání dobrého kontaktu a mají vliv na posouzení věrohodnosti vyslychaného. Podle Kollárika et al. (2004) je vyšetřovatel nejčastěji ovlivněn stereotypy, haló efektem a atribuční chybou.

V rámci procesu **stereotypizace** přisuzujeme člověku charakteristiky, podle příslušnosti do určité skupiny. K té může vyšetřovatel zaujímat pozitivní, negativní či neutrální postoj (například může předpokládat, že běloši s vysokým vzděláním budou vypovídat pravdivě, zatímco Romové ne).

Stejně jako všichni ostatní, i policejní vyšetřovatelé podléhají tzv. **haló efektu**. Toto označení se používá pro případy, kdy si utvoříme celkový dojem o člověku na základě jeho jedné nebo více dominujících charakteristik. Tento názor může být kladný nebo záporný a ovlivňuje průběh vyšetřování. První dojem o člověku si však můžeme utvořit ještě předtím, než ho vůbec vidíme, a to na základě informací, které o něm máme. Tento efekt se podle Spurného (2010) nazývá **efekt primarity**. Fisher (1995) upozorňuje na to, že vyšetřovatel zahajuje výslech s určitým názorem na vyslychaného díky předem získaným informacím z jeho spisu či jiných zdrojů (od policejního důstojníka, z médií apod.). K dané osobě může tedy od samotného začátku přistupovat jako k pachateli trestného činu. Místo, aby se snažil získat dostatek informací o spáchaném skutku, bude se soustředit pouze na hledání důkazů viny a opomíjet fakta, která svědčí ve prospěch podezřelého. Autor nepopírá důležitost přípravy na výslechovou situaci. Podotýká však, že je potřeba najít hranici, za kterou už množství informací snižuje kvalitu vedeného výslechu v důsledku efektu primarity.

Základní atribuční chyby se vyšetřovatelé dopouštějí, pokud projevy vyslychaného přisuzují jeho osobnostním vlastnostem a opomíjí vliv situačních proměnných. Podle Boukalové (2012) může docházet k tomu, že si vyšetřovatel vysvětluje nervozitu dané osoby tím, že lže, místo aby přemýšlel nad tím, zda nemůže být způsobena nepříjemnou povahou výslechové situace.

Podle Čírtkové (2009) je vyšetřovatel do značné míry ovlivněn předchozími zkušenostmi, na základě kterých má vytvořenou představu o tom, jaký je třeba typický pachatel znásilnění starší ženy (například mladý a nezkušený muž). To jej může značně ovlivnit nejen při hledání pachatele, ale i při komunikaci s potenciálním podezřelým, u

kterého by správně měla platit tzv. *presumpce nevinny*. K těmto chybám dochází v důsledku tzv. **kognitivního (referenčního) rámce**. Dále mluví autorka o tzv. **idiosynkrazii**, což je přecitlivělost až odpor vůči nějakému projevu vyslýchaného (může jej například iritovat nepříjemný či afektovaný hlas vyslýchané ženy). Někdy dochází k tzv. **protipřenosu**, v rámci kterého vyšetřovatel promítá své osobní záležitosti do výslechové situace. Lze se bohužel setkat i s případem, kdy na výpověď dítěte (které bylo pohlavně zneužíváno svým otcem) vyšetřovatelka reagovala tak, že tomu nevěří, protože její dcera by se svému otci ubránila nebo by to alespoň matce řekla.

Spurný (2010) spatřuje možnou příčinu těchto omylů v potřebě diagnostikovat vyslýchaného a zařadit jej do určité typologie, která mu pomůže zvolit vhodnou taktiku vedení výslechu. Vyšetřovatel by se měl co nejvíce snažit vyvarovat chybám sociální percepce, které narušují navázání dobrého kontaktu a vyvolávají interpersonální konflikty. Uvědomění si těchto chyb a toho, co a proč v něm vyslýchaná osoba vyvolává, může alespoň částečně omezit jejich negativní působení na kvalitu výslechu.

1.2. Osobnostní charakteristiky

Spousta autorů se zabývala otázkou, zda existuje tzv. *policejní osobnost* (např. Gould, 2000; Glasner, 2005; Abrahamsen, 2006; Detick & Chibnall, 2006.). Podle Abrahamsen (2006) mají policisté opravdu některé osobnostní charakteristiky společné. Ve svém výzkumu porovnávala osobnostní dimenze policistů a studentů nepolicejního oboru. Zjistila, že policisté skórují výše ve svědomitosti, přívětivosti a emoční stabilitě. Dle výsledků testu jsou ale více konzervativní a méně otevření vůči nové zkušenosti. Balch (1972) mezi charakteristickými osobnostními vlastnostmi policistů uvádí mužnost, statečnost, autoritářství, cynismus, agresi, podezřívavost, konzervativnost, odcizení a solidaritu. Glasner (2005) uvádí, že existuje model predispozic, podle kterého má člověk předpoklady pro toto povolání. Rovněž existuje model sociologický, který tvrdí, že se osobnost policisty utváří zkušenostmi v průběhu tréninku a výkonu profese. Dnes se vychází nejčastěji z kombinace obou těchto modelů. Člověk disponuje určitými osobnostními vlastnostmi, zároveň je dynamická entita, která je ovlivňována životními zkušenostmi, což podporují i definice osobnosti. Například Allport (1961, s. 28) definuje osobnost jako „*dynamickou organizaci těch psychofyzických systémů v jedinci, které určují jeho charakteristické chování a myšlení*“.

I přesto, že se policisté svou osobností liší od ostatních lidí, existují určité rozdíly i mezi nimi samotnými. Na základě toho vznikají tendence vytvářet určité typologie. Příkladem jedné z nich může být dělení švédského autora Gránera (podle Abrahamsen, 2006, s. 20) na

vyšetřovatele s intelektuálním způsobem myšlení, kteří se snaží vyvozovat logické závěry pouze na základě objektivních faktů. Naopak intuitivní vyšetřovatelé mají tendenci se rozhodovat rychle a to na základě svých vnitřních pocitů.

Jak by měl vypadat ideální policejní vyšetřovatel? Podle Smitha a Flanagan (2000) je to ten, který je oddaný své roli, houževnatý, pozorný, trpělivý, lidský, empatický, poctivý a s adekvátním smyslem pro humor. Detrick a Chibnall (2006) zmiňuje důležitost emoční stability a svědomitosti, asertivity a disciplinovanosti policejních vyšetřovatelů. Podle Gillernové a Boukalové (2006) by se měl umět samostatně rozhodovat, být zodpovědný, důsledný, pečlivý, odolný. Měl by umět improvizovat, věřit svým schopnostem a dovednostem. Důležité je rovněž sebeovládání policisty, který musí často zachovat klid ve vypjatých situacích. Policejní vyšetřovatel by se měl umět vcítit do osoby, se kterou jedná. Zároveň se nesmí nechat do dané situace až příliš emočně vtáhnout, jinak by byl ohrožen vyčerpáním, syndromem vyhoření a ztrátou objektivity. Stejně tak je důležité, aby byl trpělivý. To může být náročné, jelikož v některých situacích se od něj naopak očekává co nejrychlejší jednání. Při úkonech, jako je třeba výslech oběti, je důležité respektovat tempo vyslýchaného, jinak může dojít k zablokování paměťových stop a sekundární viktimizaci. S tím podle Boukalové (2012) souvisí psychomotorické tempo, což je jen těžko ovlivnitelná osobnostní charakteristika. S touto informací by se dalo pracovat při nasazení vyšetřovatelů v rámci konkrétních úkonů. Značně trpěliví vyšetřovatelé by tak spíše vedli výslech dětské oběti než ti horliví. Mezi další stabilnější charakteristiky samozřejmě patří postoje, hodnoty, inteligence a temperament, které se psycholog snaží odhadnout vstupním psychologickým vyšetřením.

Mezi nežádoucí osobnostní vlastnosti patří podle Glasnera (2005, s. 62) impulzivita, hostilita, agresivita, nedostatek autonomie, nezralost, antisociální tendence, sklony ke zneužívání návykových látek, emoční labilita, nízká frustrační tolerance, sociální introverze, paranoia, psychóza a cynismus. Cílem psychologických testů je vyřadit uchazeče, kteří disponují těmito osobnostními vlastnostmi. Právě cynismus je však často uváděná charakteristika, která je spojována s touto profesí. Gould (2000) ve své longitudinální studii zjišťuje, že jsou policisté na začátku své kariéry idealističtí a otevření novým zkušenostem. Zhruba po pěti letech se v jeho výběrovém souboru začaly objevovat projevy cynismu, rasismu, odcizení a autoritářství. Zdá se tedy, že má policejní prostředí negativní vliv na policisty. Příčinou může být náročná a stresující povaha práce, o které uvádím více v kapitole pojednávající o stresu a syndromu vyhoření. Autoritářské postavení může podle Fishera

(1995) souviset s mužným obrazem policie. Je proto důležité apelovat na určité hodnoty, jako je například lidskost policejních vyšetřovatelů.

Mezi důležité složky osobnosti patří i ty kognitivní. Náročná povaha profese policejního vyšetřovatele klade vysoké nároky na jejich vnímání a pozornost. Podle Čecha a kol. (2012b) musí vyšetřovatel umět rozdělit pozornost na více úkonů. Například při výslechu podezřelého se soustředí jednak na jeho projevy, zároveň i na obsah a logičnost výpovědi, což je kognitivně velmi náročné. Pomocí fantazie si zase dokáže představit předpokládaný či uváděný průběh trestného činu. Podle Boukalové (2007) uplatňují vyšetřovatelé převážně své analytické a kombinační schopnosti. Po ohledání místa činu si každý z nich vytvoří hypotézy o spáchání daného skutku. V průběhu vyšetřování získává nové informace a důkazy, které musí umět začlenit do těchto hypotéz, případně je dle potřeby měnit. To vůbec není snadný úkol. Spousta vyšetřovatelů může mít tendenci ulpívat na již vytvořených kognitivních schématech, které nemusí být vždy správné. Od policejních vyšetřovatelů se tedy vyžaduje určitý tvořivý způsob myšlení, díky kterému se nebojí začleňovat nové informace do již vytvořených hypotéz a využívat inovativní způsoby vyšetřování. Proto není divu, že se právě o tvořivosti často mluví jako o nejdůležitější schopnosti policejních vyšetřovatelů, která přispívá k efektivnímu vyšetřování trestných činů. Čech a kol. (2012b) například tvrdí, že se často dostávají do nových a nejasných situací, ke kterým je potřeba přistupovat neotřelým způsobem. Jelikož se spolu s dobou mění i povaha trestných činů, zaběhnuté a reproduktivní postupy nemusí být účinné. Tvořivost je předmětem zájmu navrhovaného výzkumu, a proto jí bude věnována značná pozornost.

1.2.1. Tvořivost u policejních vyšetřovatelů

Tvořivost je velmi zajímavá a často zkoumaná schopnost v oblasti psychologie. V souvislosti s profesí policisty je však jen málo výzkumů a to i přesto, že se v literatuře opakovaně zmiňuje její důležitost.

Plháková (2003, s. 294) definuje tvořivost neboli kreativitu jako „*Komplexní schopnost, která je výsledkem zdařilé syntézy kognitivních schopností, vlastností osobnosti a některých motivů*“. Výsledkem tvořivého procesu jsou nové nápady, myšlenky a způsoby řešení problémů.

Již z výše uvedené definice je patrné, že samotný kreativní potenciál ještě nemusí vést k vytvoření či dokonce realizaci tvořivých myšlenek. Kromě vnitřní motivace jsou nezbytné i některé osobnostní vlastnosti. Spousta autorů se snažila popsat tzv. tvůrčí osobnost na základě studia význačných kreativních lidí. Například McCrae (1987) tvrdí, že jsou kreativní lidé

vynalézaví, reflexní, nekonvenční. Königová (1998) mezi charakteristické osobnostní rysy řadí citlivost, vnímavost, otevřenost vůči podnětům, nezávislost, pozitivní naladění, energičnost či vytrvalost. Dále jsou ještě zmiňovány vlastnosti jako odvaha, ochota riskovat, zvědavost, intuitivnost, sebedůvěra či dominance.

Spousta studií se také věnovala výzkumu tvořivosti v souvislosti s dimenzemi, které jsou zahrnuty v pětifaktorovém modelu osobnosti (např. McCrae, 1987; King. et al., 1996; Chen & Chen, 2012). Většina studií se shoduje na tom, že nejvýznamnější vztah má tvořivost k otevřenosti vůči zkušenosti, která jako jediná z těchto pěti dimenzí dokáže spolehlivě predikovat úspěchy spojené s tvořivostí. Jako nejúspěšnější se ukazují ti jedinci, kteří dosahují vysokého skóre jak v tvořivosti, tak v otevřenosti vůči zkušenosti. O této vlastnosti se podle Kingové et al. (1996) mluví jako o určitém katalyzátoru, který podporuje kreativní schopnosti člověka a umožňuje mu tak dosahovat úspěchů. Podle této teorie by tedy člověk s tvořivým potenciálem, ale bez otevřenosti vůči zkušenosti nedosahoval kreativních úspěchů. McCrae (1987) uvádí, že lidé, kteří nejsou otevřeni vůči zkušenosti, dávají přednost známým věcem a postupům, jsou konvenční a nejsou motivováni ke zkoušení něčeho nového. Podle Hřebíčkové a Urbánka (2001) jsou otevření lidé vnímaví, mají nezávislý úsudek, rádi experimentují, jsou nekonvenční, oceňují změny a zkoušejí přijít na nové způsoby řešení problémů. Všechny tyto vlastnosti se často vyskytují i v popisu kreativních lidí. King et al. (1996) zase uvádějí, že lidé, kteří nedisponují ve větší míře touto vlastností, mohou mít problém s rozpoznáním potenciálně kreativní situace. Proto jsem se v empirické části práce rozhodla zkoumat nejen vztah mezi tvořivostí a úspěšností policejních vyšetřovatelů, ale i souvislost mezi tvořivostí, otevřeností vůči zkušenosti a úspěšností. Pokud vycházíme z této teorie, může dojít k tomu, že člověk bude dosahovat vysokého skóre v testu tvořivosti, ale malé úspěšnosti právě díky nízkému skóre v otevřenosti vůči zkušenosti. Tento vztah je nutné prozkoumat například kvůli potenciálnímu využití studie při výběru nových zaměstnanců, jelikož samotné tvořivé schopnosti ještě nemusí nutně znamenat, že je člověk dokáže využít v praxi. McCrae (1987) také uvádí, že vyšetřovací zájmy souvisí jak s divergentním myšlením, tak i s otevřeností vůči zkušenosti. Dalo by se tedy předpokládat, že tento rys bude u vyšetřovatelů zastoupen ve větší míře. Na druhou stranu longitudinální studie Goulda (2000) naznačuje, že se policisté stávají s lety praxe více konzervativní a méně otevření. Je také důležité zmínit, že při nízkých tvůrčích schopnostech nemá podle Kingové et al. (1996) otevřenost vůči zkušenosti velký vliv na dosahování tvůrčích úspěchů.

Další 4 faktory nevykazují významný vztah s tvořivostí. Uvedení autoři zmiňují pouze mírnou pozitivní spojitost s extravertí. Neuroticismus s kreativitou dle výzkumů významně

nesouvisí. King et al. (1996) uvádí, že přívětivost negativně souvisí s tvořivostí, jelikož přívětiví lidé mají převážně tendenci vycházet dobře s druhými lidmi, což jim brání v projevení odlišného názoru. V jiných studiích se tento vztah neprokázal. U svědomitosti se předpokládá pozitivní spojitost s úspěchy v kreativní oblasti. Svědomitý člověk je totiž pilný, pracovitý a zodpovědný. Nicméně studie Kingové et al. (1996) ukazují, že svědomitost má pozitivní vliv na tvůrčí úspěchy pouze při nízkých tvůrčích schopnostech. U vysoce tvořivých jedinců může být svědomitost naopak překážkou. Úspěšnost v těchto studiích však byla posuzovaná pomocí sebehodnotících škál. Je tedy možné, že svědomití jedinci měli pouze vysoké nároky na to, co je úspěch. Autoři tedy vybízejí k ověření této teorie ve studiích, ve kterých bude úspěch posuzován objektivněji. Proto jsem se rozhodla i tuto hypotézu (v rámci později uvedeného výzkumu) ověřit. Pokud by měla svědomitost opravdu pozitivní vliv na tvůrčí úspěchy i při nižších tvořivých schopnostech, mohl by tento rys fungovat jako určitá kompenzace nižších tvůrčích schopností při výběru policejních vyšetřovatelů.

Z výše uvedených informací je patrné, že tvořivé schopnosti člověka je nezbytné zkoumat s ohledem na jeho osobnostní vlastnosti.

V odborné literatuře je také často zmiňován vztah mezi tvořivostí a inteligencí. Dříve byla tvořivost měřena v rámci inteligenčních testů (např. Stanford-Binetův test). Převážně díky Guilfordovi a faktorové analýze se zjistilo, že kreativní schopnosti nejsou měřeny pomocí testů inteligence. Zatímco kreativita je spojována s divergentním myšlením, testy inteligence využívají uzavřené úlohy k otestování konvergentního myšlení. Vztah mezi inteligencí a tvořivostí byl mnohokrát zkoumán. Podle Svobody (2010) dochází většina výzkumů k tomu, že spojitost mezi nimi je nízká. Tyto závěry potvrzuje i český výzkum Chalupy (2005).

Stejně tak McCrae (1987) předpokládá, že vztah mezi kreativitou, pohlavím a věkem není významný. Podle Chalupy (2005) mohou tvořivost ovlivňovat zkušenosti.

Výzkum Deana, Fahsinga a Gottschalka (2007) zkoumá souvislost mezi tvořivostí a vyšetřovacími styly. Rozlišují 4 základní vyšetřovací styly, které tvoří hierarchii:

1. Metody - vyšetřovatelé se řídí pouze procedurálními postupy
2. Výzva - motivace vyšetřovatele je určována intenzitou zločinu
3. Dovednosti - vyšetřovatel využívá své schopnosti a dovednosti (např. schopnost efektivně komunikovat s širokou škálou lidí)
4. Risk - vyšetřovatel je poháněn kreativitou, hledáním nových a neobvyklých způsobů řešení problémů

Výsledky studie ukazují, že tvořivější vyšetřovatelé využívají vyšších vyšetřovacích stylů myšlení (dovednosti a risk), které jsou efektivnější. Dá se tedy předpokládat, že jsou ve své profesi úspěšnější.

Tuto otázku dále rozpracovává Gottschak (2007). V rámci svého výzkumu rozeslal email 325 vyšetřovatelům. Žádal je o to, aby napsali 5 charakteristik, které by podle nich měl mít každý správný vyšetřovatel. Tyto charakteristiky se měli snažit definovat vlastními slovy. Email se vrátil zpět od 71 respondentů. Nejčastěji uváděnou charakteristikou byla právě kreativita (v 55%), což svědčí o tom, že ji sami vyšetřovatelé považují za důležitou.

2. Stres u policejních vyšetřovatelů

2.1. Vymezení stresu u policie

Podle Nákonečného (1998, s. 40) je člověk vystaven stresu, působí-li na něj „*nadměrně silný podnět dlouhou dobu nebo ocitne-li se v nesnesitelné situaci, jíž se nemůže vyhnout*“. Touto tematikou se podrobněji zabýval kanadský lékař Hans Selye (1950), který vymezil tři základní reakce na stresovou situaci. V první řadě člověk reaguje poplachovou reakcí, poté fází rezistence a pokusem o adaptaci. V případě neúspěchu se dostávají pocity vyčerpání.

Policejní vyšetřovatelé musí často čelit různým stresovým faktorům a situacím, které jsou podle Čírtkové (2000) vnímány jako zátěžové a jsou spojeny s fyzickým i psychickým vypětím. Podle autorky je stres jednou z nejčastějších příčin pracovní neschopnosti či předčasného odchodu ze služby. Proto se této tematice věnuje celá řada autorů, kteří se snaží odhalit hlavní zdroje stresu této profese.

2.2. Zdroje stresu u policejních vyšetřovatelů

Oligny (podle Purda-Nicoară, 2010, s. 40-41) dělí stresory doprovázející policejní práci do čtyř kategorií:

- 1. Organizační stresory**, které souvisí s praktikami samotné instituce. Do této kategorie řadíme například malou účast na rozhodování (obzvláště pokud je práce charakteristická kladením vysokých nároků na vyšetřovatele při současné nízké autonomii), nedostatečnou podporu ze strany vedení, omezené možnosti rozvoje, nespravedlivý systém odměňování, nedostatek zaměstnanců, špatné vztahy s nadřízenými, časový tlak apod. Podle Čecha a kol. (2012b) není nejčastějším zdrojem stresu policejních vyšetřovatelů pachatel nebo nekooperativní svědek, ale právě nadřízený vyšetřovatele. To vychází z výsledků jeho výzkumu, v rámci kterého pracoval s policejní verzí Rosenzweigova frustračního testu. Kop et al. (1999) mluví o špatném managementu, nedostatku interní komunikace, byrokracii, nočních směnách apod.
- 2. Stresory vyplývající ze samotné policejní práce.** Sem patří například obavy o vlastní bezpečnost. Kop et al. (1999) řadí do této skupiny stresorů emocionálně náročné situace, jako trestní a sexuálně motivované násilí na dětech, informování příbuzných o úmrtí, práce s agresivními lidmi. Čírtková (2000) mluví převážně o situacích, kdy je

vyšetřováno úmrtí dítěte, extrémní mrtvoly (např. v pokročilém stadiu rozkladu, výrazně znetvořené) či použití střelné zbraně proti člověku.

3. **Stresové situace, které vychází ze systému soudnictví.** Jedná se převážně o slyšení před soudem, pocit nespravedlivého potrestání zločinců, pomalost soudního procesu.
4. **Stresové faktory, které vyplývají ze vztahu s veřejností.** Jedná se o nedostatek podpory ze strany společnosti, časté verbální a fyzické útoky, negativní obraz v médiích aj.

Někteří autoři (např. Brown a Cambell, 1990; Alexander a Walker, 1993; Wang et al., 2010) seskupují výše uvedené faktory do dvou kategorií.

1. Stresory související s povahou samotné práce

2. Organizační stresory

Ačkoliv by se mohlo zdát, že pracovní stresory jsou častější a významnější, výzkumy tvrdí opak. Mnohem častěji se policejní vyšetřovatelé dostávají do kontaktu s organizačními stresory, které na ně velmi negativně působí. Biggman et al. (1997) tyto výsledky potvrzují a sami mluví převážně o stresových faktorech v podobě nedostatku pracovníků, zdrojů, časového tlaku, pracovního přetížení a nedostatečné komunikace.

Stratton (1979) rozlišuje následující faktory, které mohou být zdrojem stresu u policejních vyšetřovatelů.

- **Časový tlak** - od policejních vyšetřovatelů se často očekává rychlé a okamžité reagování na vzniklou situaci, kterou vyřeší v zákonem stanovené lhůtě. Rovněž společnost a média tlačí na co nejrychlejší dopadení a potrestání pachatele. Je tedy potřeba si uvědomit, že i vyšetřovatelé mají jen omezené možnosti, a že potřebují čas na odpočinek a zotavení, jinak se jejich práce stává neefektivní. Na druhou stranu se i policisté potýkají s tím, že některé procedury nejdou urychlit, i když by si to sami přáli (např. výsledky balistiky).
- **Profesionální poslání vyšetřovatele** - od vyšetřovatele se vyžaduje určité zapálení pro práci. Pokud ji však bere jako životní poslání, může velmi rychle dojít k přepracování a k tzv. syndromu vyhoření.
- **Prestiž pracovního pověření** - vyšetřovatelé, kterým jsou neustále přidělovány důležité případy, mohou svůj sociální status považovat za vyšší, než ti, kteří musí plnit méně přitažlivé a společensky méně nebezpečné delikty, jako například drobné

krádeže. Svou práci mohou vnímat jako nepodstatnou, což se projeví i v jejich sebepojetí.

- **Nárůst vyšetřovaných případů** - což je opět spojeno s velkým časovým tlakem a schopností stanovit si priority
- **Publicita vyšetřovatele** - jejich práce je neustále sledována a hodnocena veřejností
- **Potlačení a kontrola vlastních emocí** - tato profese často vyžaduje kontrolu emocí (například před pachatelem), která se může vyvinout až v uzavřenost vyšetřovatele. Ta se poté může přenášet i do osobního života a vést k syndromu vyhoření. Proto je potřeba, aby měli vyšetřovatelé osvojené zdravé způsoby a techniky ventilace emocí (např. svěření se kolegům, psychologovi, relaxace, vybití v podobě fyzické aktivity apod.).
- **Konflikt rolí** - policejní vyšetřovatelé zastávají i jiné role (např. role manžela, manželky, otce, matky, kolegy). Ty se mezi sebou mohou dostat do konfliktu, což je značným zdrojem stresu.
- **Nedostatek spolupráce občanů**, kteří k práci policistů přistupují často s předsudky. Policejní vyšetřovatelé se tak mnohdy snaží pomoci někomu, kdo o pomoc vlastně nestojí, což vyvolává pocity marnosti.
- **Systém služeb** - časté přesčasy a práce v noci způsobují problémy nejen vyšetřovateli, ale i jeho rodině
- **Změny ve společnosti** - neubývajícím množství trestné činnosti (převážně vražd) může vést k otázce smysluplnosti jejich práce, která nevede k nápravě společnosti

2.3. Prevence stresu spojeného s profesí policejního vyšetřovatele

Podle Porubčanové (2012) je důležité, aby na sebe vyšetřovatel kladl realistické nároky, stanovoval si dosažitelné cíle a uvědomoval si nejen své silné stránky, ale i svá omezení. Nezbytné je pěstování zájmů, které nesouvisí s jeho profesí a umožní mu tak regeneraci sil a odreagování. Vyšetřovatel by si měl stanovit hranici mezi pracovním a soukromým životem, do kterého těžkosti, které souvisí s výkonem jeho profese, často negativně zasahují. V neposlední řadě je důležité, aby vyšetřovatelé nepožívali alkohol, cigarety či jiné návykové látky jako prostředek ke zmírnění stresu. Jak je uvedeno níže, práce u policie je spojena s vyšším rizikem rozvoje závislostí.

2.4. Strategie zvládání stresu

Čírtková (2000) rozlišuje dva základní způsoby, jak se člověk může vyrovnat se stresem. Prvním způsobem jsou **obrané mechanismy**. Ty slouží k zachování našeho sebepojetí. Příkladem může být útek do fantazií či nemoci. Druhým způsobem jsou **strategie zvládání stresu**, které jsou účelové a uvědomované. Jedná se například o různá relaxační cvičení, trénink sebeovládání, mentální přípravu (ta spočívá v uvědomování si veškerých variant, které mohou nastat, a způsobů, prostřednictvím kterých může vyšetřovatel reagovat), psychologickou přípravu na určité typové situace (např. práce s agresivním člověkem, obětí, pozůstalými apod.).

Jak je uvedeno výše, dominujícími stresory jsou ty organizační, proto je nezbytné, aby se i sama organizace zajímala o spokojenost svých zaměstnanců a snažila se k ní přispět pomocí adekvátního policejního managementu. Ten může spočívat v zajištění určitých zaměstnaneckých výhod, supervizí, rekreačních pobytů či podpory volného času. Z výzkumu Štampacha (2015) vyplývá, že policisté nejsou spokojeni s množstvím výhod, které jim pracoviště nabízí. Vedení by se mělo pokusit najít vhodný poměr mezi množstvím kladených požadavků a autonomií poskytovanou policejním vyšetřovatelům. Velké nároky při současně nízké autonomii jsou totiž významným zdrojem stresu. Rovněž by mohla být užitečná podpora tzv. peer pracovníků, kteří si prošli podobně náročnými situacemi a mohou předávat své zkušenosti dál. Stejně tak by bylo potřeba zefektivnit způsob interní komunikace. Z diplomové práce Štampacha (2015) vyplývá, že není obousměrně vyvážená. K policistům se dostává velké množství formálních informací ze strany vedení, oni však nemají dostatečnou příležitost reagovat zpět. Nadřazení policejních vyšetřovatelů by se měli zajímat o to, kdy už jde požadovaný rozsah práce na úkor její kvality, zdraví a spokojenosti vyšetřovatele.

Pokud se nedaří se stresem adekvátně vypořádat, dochází k jeho chronickému působení, které může následně vyústit až v tzv. syndrom vyhoření.

3. Syndrom vyhoření u policejních vyšetřovatelů

3.1. Definice syndromu vyhoření

Tato profese patří k jednomu z nejvíce stresujících povolání, a proto je i riziko syndromu vyhoření u policejních vyšetřovatelů aktuálním tématem mnoha publikací a výzkumů.

Podle Kebzy a Šolcové (1998) s termínem „Burnout“ poprvé přichází Freudenger, který o něm píše v časopise „Journal of Social Issues“ v roce 1974. Poté se této tematice věnovala řada výzkumů převážně na přelomu 70. a 80. let. Během této doby vznikla různá pojetí burnout syndromu neboli syndromu vyhoření, které se shodují v následujících bodech:

1. Jedná se převážně o psychický stav, prožitek vyčerpání
2. Dochází k němu převážně u profesí, které vyžadují práci s lidmi
3. Tvoří jej symptomy z oblasti psychické, ale i fyzické a sociální
4. Klíčovou složkou je vyčerpání, celková únava
5. Všechny hlavní složky tohoto syndromu jsou důsledkem chronického stresu

Hubinská (2012, s. 49) definuje burnout syndrom takto: *„Vyhoření je subjektivně prožíváno jako stav fyzického, emocionálního a mentálního vyčerpání, které je způsobené dlouhodobým vystavováním se situacím, které jsou emociálně mimořádně náročné. Tato emocionální náročnost je nejčastěji způsobená spojením velkého očekávání a s chronickými situačními stresy.“*

3.2. Příčiny syndromu vyhoření

Burnout syndrom může být považován za výsledek střetu následujících faktorů.

Podle Kebzy a Šolcové (1998) je **chronický stres** nejpodstatnějším faktorem, který způsobuje syndrom vyhoření. Policejní vyšetřovatel se v rámci své profese střetává s celou řadou stresorů, které na něj působí. Jejich příklady jsou uvedeny v předchozí kapitole.

Další faktory, které mohou přispívat k rozvoji tohoto syndromu, spatřují autoři v **osobnosti jedince**. Každá osobnost je jedinečná, a proto i různí vyšetřovatelé mohou reagovat odlišně na stejné podněty. Co je pro jednoho stresující záležitostí, pro druhého může být každodenní rutinou. Kop et al. (1999) popisují osobnost policisty, který je náchylný k syndromu vyhoření takto: je idealistický, dynamický, má vůdcovského ducha, nakládá si toho hodně, je naprosto oddaný své práci. Volný čas, který by měl využívat k řešení osobních a rodinných záležitostí, využívá k práci. Je velmi odhodlaný, nadšený, poctivý a je toho názoru, že policista pomáhá vytvářet a udržovat pozitivní obraz instituce. Podle Křivohlavého (2001) se příznaky vyhoření objevují nejčastěji u lidí, u kterých lze spatřovat velké původní nadšení

a zapálení pro svou práci. Ohroženi jsou dále vyšetřovatelé, kteří na sebe kladou příliš vysoké nároky a pracují tak nad úroveň své kapacity. Zpočátku jsou velmi výkonní, pečliví a odpovědní. Problém nastává, když svou profesi považují za životní poslání a nedokážou odpočívat. Pokud se takovýto vyšetřovatel setká s neúspěchem, vnímá to jako osobní porážku a selhání.

Za vnější faktor, který má podle autorů vliv na vyhoření, je pokládán vliv **sociální opory**. Jedná se o jeden z hlavních protektivních faktorů, který pomáhá předcházet rozvoji tohoto syndromu. Sociální oporou jsou myšleny nejen dobré vztahy s rodinou a okolím, ale také se spolupracovníky, nadřízenými či podřízenými. Kop et al. (1999) vysvětlují, že právě nedostatek reciprocit ve vztazích s občany, kolegy a institucí jednou z příčin syndromu vyhoření a s ním spojeného odosobnění.

Kebza a Šolcová (1998) dále uvádějí protektivní faktory, které zajišťují vyšší odolnost vůči syndromu vyhoření. Jedná se například o dostatečnou asertivitu, schopnost relaxovat, vhodnou organizaci času, odolnost, interní lokalizaci kontroly či dispoziční optimismus. Na protektivní osobnostní faktory je třeba klást důraz při výběru zaměstnanců na pozici policisty či policejního vyšetřovatele. Je úlohou psychologa takové kandidáty na příslušnou pozici vybrat a dále rozvíjet jejich žádoucí osobnostní vlastnosti, schopnosti a dovednosti.

3.3. Příznaky syndromu vyhoření

Typické příznaky, které doprovázejí syndrom vyhoření, mohou být rozděleny do tří úrovní. Kebza a Šolcová (1998) blíže popisují, jak mohou být konkrétní úrovně postihnuty. Policejní vyšetřovatelé by s nimi měli být obeznámeni.

- příznaky na psychické úrovni
  - pocit celkového vyčerpání, marnosti práce, nedostatku uznání, ztráta motivace
  - útlum celkové aktivity, ztráta kreativity, iniciativy a omezení činnosti na rutinní postupy
  - převažuje depresivní ladění, pocity smutku, frustrace, beznaděje
  - projevy negativismu, podrážděnosti, cynismu, odosobnění a hostility ve vztahu k osobám, jež jsou součástí práce
  - pokles až naprostá ztráta zájmu o témata související s vyšetřováním, negativní hodnocení policejní instituce
- příznaky na fyzické úrovni
  - stav celkové únavy organismu, apatie

- vegetativní obtíže: bolesti u srdce, zažívací obtíže, dýchací obtíže, poruchy krevního tlaku, nespavost, bolesti hlavy
- přetrvávající celková tenze
- zvýšené riziko závislostí všeho druhu
- příznaky na úrovni sociálních vztahů
  - celkový útlum sociability, nezájem o hodnocení ze strany druhých osob
  - výrazná tendence redukovat kontakt se všemi osobami, které mají vztah k vyšetřování
  - nízká empatie (u lidí s původně vysokou empatií)
  - postupné narůstání konfliktů

3.4. Fáze syndromu vyhoření

Vyhoření se u policejních vyšetřovatelů neobjevuje náhle, ale postupně. Jednotlivé fáze tohoto procesu popisuje Maslach (1978):

1. Prvotní nadšení, které je spojené s dlouhodobým přetěžováním
2. Poté následuje psychické a částečně i fyzické vyčerpání
3. Odosobnění, které je určitou formou obranného mechanismu
4. V poslední fázi se objevuje naprosté vyčerpání vyšetřovatelů, negativismus a nezájem o cokoli, co by souviselo s prací

3.5. Důsledky syndromu vyhoření

Payette (1985) uvádí některé důsledky syndromu vyhoření, které jsou častější u policistů a policejních vyšetřovatelů, než u jiných profesí. Mezi tyto důsledky patří zvýšené riziko **sebevražd**, které je s touto profesí bohužel spjato. Dále se jedná o zvýšené riziko vzniku **závislostí** (na alkoholu či jiných drogách). Alkohol v tomto případě funguje jako určitý prostředek ke snížení stresu a bolesti (tedy jako analgetikum). Profese policejního vyšetřovatele je také spojená s prací v noci či s častými přesčasy, kdy je potřeba co nejdříve a bez odkladu provést patřičné úkony (které například souvisí s uvalením vazby). Stává se tak, že vyšetřovatelé tráví více času v práci než s rodinou nebo si práci berou domů. V důsledku toho výrazně strádají příbuzní vyšetřovatele, a tak není výjimkou, že u nich dochází k častým **partnerským konfliktům, rozvodům či separacím**. Kromě toho jsou prací v noci narušovány jejich cirkadiální rytmy. Jestliže je vyšetřovatel nečekaně povolán do služby, může nápor pracovní zátěže dosahovat charakteru traumatizujících událostí, kdy se od

vyšetřovatelů očekávají rychlé reakce a účast na náročných situacích. Působení chronického stresu rovněž přispívá ke vzniku celé řady **zdravotních problémů**. Purda-Nicoară (2012) uvádí, že profese policisty patří mezi deset povolání, u kterých nejčastěji hrozí úmrtí v důsledku kardiovaskulárního onemocnění. Kop et al. (1999) uvádí, že burnout syndrom vede rovněž k rozvoji **násilí** policejních vyšetřovatelů vůči občanům. Příčinu spatřují jednak v dehumanizaci, která je součástí řady příznaků syndromu vyhoření a ve ztrátě energie, která je nezbytná při hledání jiných alternativ řešení problémů.

V důsledku projevů syndromu vyhoření samozřejmě dochází i ke **snížení produktivity** policejního vyšetřovatele. V práci dělá jen to, co je nezbytné, prodlužuje si pauzy a bývá častěji nemocný, což se odrazí na větším počtu absencí.

3.6. Prevence a léčba syndromu vyhoření

Jak je již uvedeno výše, syndrom vyhoření má negativní důsledky nejen pro vyšetřovatele samotného, ale i pro celou instituci. Proto je v zájmu všech, aby se tomuto tématu věnovala patřičná pozornost. Nejúčinnější a zároveň finančně méně náročná je samozřejmě prevence, tedy snaha předcházet rozvoji syndromu vyhoření.

V rámci **prevence** by se nemělo zapomínat na výběr vhodných kandidátů pro tuto pozici. Během výběrového řízení by měl být kladen důraz na důslednou diagnostiku osobnostních vlastností a předpokladů pro výkon této profese.

Podle Hubinské (2012) je rovněž důležitá **psychologická příprava** policejních vyšetřovatelů. Ta zahrnuje práci se sebou a se svými emocemi. Vnímání a uvědomování si vlastních emocí, prožitků a slabých stránek a adekvátní práce s nimi je nezbytnou podmínkou pro předejití rozvoje burnout syndromu. V rámci této přípravy tedy pracují na lepším sebezpoznání, sebehodnocení, zkoušejí si různé modelové situace, v rámci kterých se učí adekvátně reagovat na určité problémy. Rovněž se snaží podporovat a zlepšovat schopnosti a dovednosti, které jsou pro výkon této profese nezbytné (např. tzv. time management, v rámci kterého se učí stanovovat priority, rozložit si práci, dále trénink komunikačních dovedností, asertivity apod.). Důležité je také klást důraz na patřičnou psychohygienu. Policejní vyšetřovatelé by měli umět odpočívat, relaxovat, věnovat se kromě práce i svým koníčkům a využívat sociální opory, která je v rámci prevence nezbytná. Obecně je důležité, aby si vyšetřovatelé osvojili určité techniky zvládnání stresu.

Nezbytné je, aby příslušníci policie věděli, že něco jako syndrom vyhoření existuje a jaké jsou jeho projevy. Policejní vyšetřovatelé jsou často vnímáni jako extrémně odolní lidé, kterých se daný problém netýká. Měli by však vědět, že syndrom vyhoření může postihnout

kohokoliv. Neznamená to však, že by selhali. V takovém případě by ale měli být obeznámeni s tím, na koho se mohou obrátit.

V ČR existuje **system psychologické pomoci**, který se skládá ze tří částí a je určen nejen pro příslušníky policie, ale i pro jejich příbuzné a známé. Podle Vymětala et al. (2010) se jedná o:

- 1. Anonymní telefonní linku pomoci v krizi**, na kterou se mohou policejní vyšetřovatelé obracet nejen kvůli pracovním problémům, ale i s osobní problematikou (sebevražedné myšlenky, závislosti apod.), či v otázkách partnerských a rodinných vztahů.
- 2. System posttraumatické intervenční péče**, která se věnuje policistům, kteří museli čelit mimořádné zátěži (např. ohrožení života svého či kolegy, použití střelné zbraně, úmrtí dítěte, hromadná neštěstí apod.).
- 3. Služby policejních psychologů.** Tito psychologové by měli být důkladně obeznámeni s prací, situacemi a problémy, kterým musí policisté čelit. Policejním vyšetřovatelům mohou nabídnout odbornou konzultaci, psychologické poradenství, krizovou intervenci nebo psychoterapii. V praxi mají policisté problém tuto pomoc vyhledat. Policejní vyšetřovatelé mohou nabýt dojmu, že psycholog nedokáže porozumět stresu, který pramení ze specifické povahy jejich práce. Stejně tak se bojí toho, že by mohl dospět k závěru, že už nejsou nadále schopni vést vyšetřování. V neposlední řadě přemýšlí nad tím, jak budou vnímat vyhledání psychologické pomoci jejich kolegové.

Využití každé z těchto služeb funguje na čistě dobrovolné bázi. V některých případech může být policistům pomoc nabídnuta, nikdo je však nemůže nutit k jejímu využití. Pokud se ani přes tuto pomoc nepodaří policejnímu vyšetřovateli překonat syndrom vyhoření, je možná na čase začít přemýšlet o tom, zda je pro něj toto povolání opravdu to pravé a jestli by mu jinde nebylo lépe.

4. Návrh výzkumného projektu

4.1. Teoretický úvod

V rámci výzkumného projektu se budu zabývat kreativitou v profesi policejních vyšetřovatelů. Teorii tvořivosti se již detailně věnuji v kapitole o charakteristikách policejních vyšetřovatelů. Pro přehlednost jen připomenu, že se jedná o jednu z nejdůležitějších schopností, která jim umožňuje řešit případy inovativním způsobem. Proto se předpokládá, že souvisí i s úspěšností při vyšetřování. Výzkumy dále naznačují, že pokud jedinci nejsou otevření novým zkušenostem, nemusí se jejich tvořivé schopnosti naplno projevit. Stejně tak existují úvahy o tom, že svědomití lidé mohou dosahovat úspěchů v tvořivé oblasti i při nízkých tvořivých schopnostech. Těchto informací by se dalo využít při výběrovém řízení či při tréninku vyšetřovatelů.

4.2. Cíle výzkumu

Cílem výzkumného projektu bude objasnění vztahu mezi tvořivými schopnostmi, některými osobnostními vlastnostmi a úspěšností vyšetřovatelů. K těmto účelům bylo nezbytné operacionálně definovat úspěšnost vyšetřovatelů. Úspěšnost bude měřena jako:

1. Počet vyřešených případů daným vyšetřovatelem v porovnání se statistickou objasněností daného typu trestných činů za poslední dva roky.
2. Za úspěšné jedince budou považováni ti, které jako úspěšné vnímá jejich nadřízený.

K ověření vhodnosti operacionálního definování úspěšnosti bude potřeba provést pilotní studii.

Pokud se v kvantitativním výzkumu potvrdí hypotéza o pozitivní korelaci mezi tvořivostí a úspěšností, bude proveden kvalitativní výzkum.

Jeho cílem bude odhalit důležitost, případná omezení a funkci kreativity v rámci konkrétních činností policejního vyšetřovatele. Dále se zaměřím na specifika tvořivosti této profese i jejich jednotlivců, u kterých se může povaha a efektivita kreativních schopností lišit. Analýza rozhovoru bude vycházet ze zakotvené teorie (tzv. grounded theory) s 10 % nejtvůřivějšími a s 10 % nejméně tvořivými jedinci. V případě nalezení vztahu mezi kreativitou a úspěšností vyšetřovatelů a při současném odhalení specifík tvořivosti by se tyto informace daly využít k navržení případného programu pro trénování tvořivosti nebo k výběru vhodných zaměstnanců či k vytváření speciálních pozic dle specifík jejich tvořivého potenciálu.

4.3. Výzkumné otázky

První výzkumná otázka se vztahuje k základnímu výzkumnému cíli. **Má kreativita u vyšetřovatelů spojitost s jejich úspěšností v profesi? A mají na tom svůj podíl vybrané vlastnosti osobnosti?**

Řada autorů se snažila odhalit specifika tvořivosti příslušníků určitých profesí. Zvláštnosti kreativity u matematiků, výtvarníků a inženýrů zkoumala Jurčová (1984b). **Existují nějaká specifika tvořivosti v profesi policejních vyšetřovatelů?** Jejich odpovědi můžeme porovnat s výtvoř v Torranceho testu tvořivého myšlení, ve kterých se rovněž mohou objevovat typické prvky spojené s touto profesí. Z výzkumu Jurčové (1984b) například vyplývá, že výtvarníci kreslí převážně živou přírodu a lidské figury. U matematiků se můžeme setkat s častějším zobrazením užitkových předmětů, které byly vytvořeny člověkem, geometrickými útvary, fyzikálními jevy apod. **Kde přesně se tedy projevuje kreativita v procesu vyšetřování? Jak se liší její uplatnění podle fáze, ve které se vyšetřování zrovna nachází?**

Jak vyšetřovatelé vnímají kreativitu? Považují ji za prospěšnou nebo s sebou nese i nějaká omezení? Tvořivé řešení problémů je velmi náročné jak z hlediska kognitivní ekonomiky, tak z hlediska časové náročnosti. Jedinci využívající reproduktivní myšlení či kognitivní heuristiky se mohou rozhodovat rychleji (to však neznamená, že efektivněji).

Jakým způsobem ovlivňuje stres, který je spojený s touto profesí, využití tvořivého myšlení? Většina studií tvrdí, že stres potlačuje kreativitu. Podle Königové (1998) se jedná převážně o časový tlak, omezené množství spánku a vysokou odpovědnost. Dále je v této práci zmiňována síla tzv. organizačních stresorů, které zahrnují tlak ze strany nadřízených, kontrolující přístup či nedostatek podpory. Ty mohou v extrémnějších případech vyústit až v syndrom vyhoření, kterým jsou policisté ohroženi. Jurčová (1984a) upozorňuje na to, že se kreativita projevuje spíše ve volnějším než kontrolujícím prostředí. Jsou však i takové výzkumy, které uvádí, že některé stresory mohou mít (za určitých okolností) pozitivní vliv na tvořivost. Například Domínguez (2013) vysvětluje, že nespokojenost s prací může fungovat jako určitá vnitřní motivace ke změně, a tím podporovat kreativitu.

Často diskutovaným tématem je uplatnění kreativity v rámci týmové práce. Vyšetřovatel je součástí týmu, který řídí, proto je tato otázka důležitá. Jurčová (1984a) například popisuje výzkum Torranceho, který sledoval přístup týmu k nejtvořivějšímu jedinci. Ve všech pozorovaných skupinách se objevil tlak na tohoto jedince s cílem omezit produkci jeho kreativních nápadů. **Podporuje vyšetřovací tým produkci kreativních nápadů? Jsou vyšetřovatelé tvořivější, mohou-li pracovat samostatně?** Wiseman (2011) tvrdí, že ano. V

rámci týmu totiž dochází k rozptýlení zodpovědnosti a členové nejsou tolik motivováni k vymyšlení originálních nápadů a neobvyklých způsobů řešení problémů.

4.4. Hypotézy kvantitativního výzkumu

Tvořivost a úspěšnost

Na základě výše uvedených teorií a výzkumů předpokládám, že existuje pozitivní vztah mezi tvořivými schopnostmi a úspěšností vyšetřovatelů v praxi. Z toho důvodu jsem se rozhodla zvolit jednostrannou alternativní hypotézu.

Nulová hypotéza (H0): Neexistuje vztah mezi tvořivostí a úspěšností policejních vyšetřovatelů

Alternativní hypotéza (H1): Vyšetřovatelé, kteří mají vysoké skóre v testech tvořivosti, jsou úspěšnější

Tvořivost, otevřenost vůči zkušenosti a úspěšnost

Předpokládám, že otevřenost vůči zkušenosti moderuje vztah mezi tvůrčími schopnostmi a úspěchy. Jedinci, kteří mají tvořivé schopnosti, ale nejsou otevřeni vůči zkušenosti, nemusí dosahovat úspěchů.

Nulová hypotéza (H0): Otevřenost vůči zkušenosti nemá vliv na úspěšnost vyšetřovatelů, kteří dosáhli vyšších skóre v testech tvořivosti

Alternativní hypotéza (H2): Vyšetřovatelé, kteří mají vyšší skóre v testech tvořivosti a zároveň vyšší skóre v dimenzi: Otevřenost vůči zkušenosti, jsou úspěšnější než jedinci, kteří mají vyšší skóre v testech tvořivosti, ale nemají vysoké skóre v dimenzi: Otevřenost vůči zkušenosti

Tvořivost, svědomitost a úspěšnost

Dále se zaměřím na vztah mezi úspěchem a svědomitostí. Očekávám pozitivní vliv svědomitosti na tvůrčí úspěchy pouze při nízkých tvůrčích schopnostech. V rámci této otázky jsem si zvolila několik alternativních hypotéz.

Nulová hypotéza (H0): Neexistuje vztah mezi svědomitostí a úspěšností vyšetřovatelů

Alternativní hypotéza (H3): Existuje vztah mezi svědomitostí a úspěšností vyšetřovatelů

Nulová hypotéza (H0): Skóre v testech tvořivosti nemá vliv na to, zda jsou svědomití jedinci úspěšní

Alternativní hypotéza (H4): Svědomitost pozitivně koreluje s úspěšností jen při nižším skóre v testech tvořivosti

4.5. Popis vzorku

Z hlediska srovnávání úspěšnosti probandů budou do výzkumu zahrnuti pouze vyšetřovatelé, kteří jsou příslušníci SKPV (Služba kriminální policie a vyšetřování). Vyšetřovatelům bude zaslána prosba o účast na výzkumu. Do výběrového souboru se tedy dostanou prostřednictvím sebevýběru (ideálně 100 vyšetřovatelů). Rozložení mužů a žen v souboru by mělo odpovídat distribuci této proměnné v reálných podmínkách. Výběr příslušníků nebude omezen věkem ani délkou praxe. Pomocí parciální korelace vypočítám vztah mezi tvořivostí a úspěšností bez případného působení těchto proměnných.

Do následné kvalitativní studie bude zahrnuto 10 % nejtvůřivějších a 10 % nejméně tvořivých vyšetřovatelů. Jediným dalším kritériem bude jejich souhlas. Množství dotazovaných respondentů je pouze orientační. Jejich výsledný počet se bude odvíjet od teoretické saturace.

4.6. Metody sběru dat

4.6.1. Torranceho figurální test tvořivého myšlení

Mezi nejpoužívanější testy kreativity patří podle Jurčové (1984a) Guilfordovy a Torranceho testy tvořivého myšlení. S ohledem na komplexnost Torranceho testů jsem se rozhodla zvolit právě tuto variantu. Existují ještě další známé testy tvořivého myšlení, které se však nehodí použít s ohledem na věk vyšetřovatelů (KREATOS) nebo proto, že podávají jen základní informace o tvořivém potenciálu jedinců (Urbanův figurální test tvořivého myšlení).

Torranceho test byl poprvé publikován v roce 1996. Od té doby se mění pouze způsob interpretace a způsob vyhodnocení. Existuje verbální a figurální verze. Každá tato verze má formu A a B. V našich podmínkách se podle Svobody (2010) používá B verze Torranceho figurálního testu tvořivého myšlení. Jurčová (1984b) se na Slovensku rozhodla vydat právě figurální verzi tohoto testu, jelikož lépe ukazuje na stupeň originalnosti než testy verbální. Podle autorky se jedná o test s otevřenými odpověďmi, který ověřuje schopnost divergentního myšlení, které je s kreativitou neoddělitelně spjata.

Jak jsem již uváděla výše, Torranceho figurální testy tvořivého myšlení jsou komplexní a zkoumají všechny čtyři faktory divergentního myšlení (Jurčová, 1984a):

1. *Fluence* - počet relevantních (přijatelných) odpovědí
2. *Flexibilita* - počet odlišných kategorií, do kterých se odpovědi dají zařadit
3. *Originalita* - základním kritériem je statistická frekvence odpovědí (jak moc se odpověď odchyluje od běžných odpovědí)

4. *Elaborace* - počet detailů a specifika, které jsou zahrnuty do odpovědi

Figurální verze testu obsahuje tři úkoly. Na splnění každého z nich mají vyšetřovatelé přesně 10 minut (Jurčová, 1984a):

1. *Tvoření obrázku*

Zde mají probandi za úkol přilepit kousek papíru ve tvaru fazole na prázdný list papíru a vytvořit z něj co nejkreativnější obrazec. V tomto úkolu se hodnotí pouze originalita a elaborace.

2. *Neúplné figury*

Jedinci mají za úkol dokreslit nedokončené figury co nejkreativnějším způsobem. Při pohledu na neúplné figury nás většinou ihned napadnou běžné a zřejmé obrazce. Tvořivý člověk však dokáže odložit uspokojení z okamžitého dokončení figury nekreativním způsobem. Zde se kromě originality a elaborace hodnotí také fluence a flexibilita.

3. *Opakované figury*

Úkol se skládá z 36 stejných kruhů, které má jedinec dokreslit co nejtvůřivějším způsobem. U kreativních jedinců se předpokládá, že jsou schopni narušit již hotovou figuru. Opět se zde hodnotí všechny čtyři faktory divergentního myšlení.

V příručce samozřejmě nechybí návod, jak dané výsledky skórovat a interpretovat. Podle Jurčové (1984a) věnuje Torrance 1/3 své příručky validitě testů, která je (vzhledem k otevřeným a takřka nekonečným možnostem odpovědí) jejich nejspornější otázkou. Proto je dobré zkoumat tvořivost v kontextu celé osobnosti. Reliabilita testu je uspokojivější. Reliabilita skórování dvěma nezávislými hodnotiteli se pohybuje okolo 0,90. Korelace mezi testem a retestem se pohybuje od 0,60 do 0,85.

Torranceho testy umožňují podle autorky alespoň částečně porozumět procesům myšlení a uvědomit si potenciál člověka. Tyto informace se dají dále využít při tvorbě potenciálních programů pro rozvoj a podporu tvořivosti.

4.6.2. NEO pětifaktorový osobnostní inventář

Mezi často používanou a uznávanou metodu, která zkoumá dimenze osobnosti, patří právě tyto dotazníky. Existuje několik verzí. Z časových důvodů jsem se rozhodla použít právě NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI) autorů Costy a McCrae, což je zkrácená verze NEO-PI. Podle Hřebíčkové a Urbánka (2001) obsahuje 60 položek a jeho vyplnění trvá pouhých 10-15 minut.

Tímto dotazníkem můžeme měřit 5 základních dimenzí osobnosti - Neuroticismus, Extraverzi, Přívětivost, Otevřenost vůči zkušenosti a Svědomitost. Poslední dvě jsou pro účely tohoto výzkumu nejdůležitější.

Validita i Reliabilita je podle autorů uspokojující. V rámci validizačních studií byly získány převážně údaje o konvergentní a diskriminační validitě dotazníku. Crombachovo α je rovněž dostačující (pohybuje se od 0,66 pro otevřenost vůči zkušenosti až po 0,81 pro extraverzi), což poukazuje na vysokou vnitřní konzistenci škál.

4.6.3. Rozhovor

Pomocí polostrukturovaného rozhovoru budou získány podrobnější informace týkající se tvořivosti policejních vyšetřovatelů. Rozhovory bude vést vždy stejný tazatel a se souhlasem policistů budou nahrávány a následně přepisovány za účelem kvalitativní analýzy dat.

4.7. Postup výzkumu

Vzhledem k nutnosti ověřit vhodnost způsobu operacionálního definování úspěšnosti, bude nutné provést pilotní studii se zhruba patnácti vyšetřovateli. Cílem pilotní studie je zjistit, zda spolu vůbec souvisejí zvolená kritéria úspěšnosti. Podle výsledků si rovněž stanovím minimální korelaci, která je nezbytná k zařazení vyšetřovatelů do vzorku. Jestliže nebudu moci objektivně posoudit jejich úspěšnost, nemůžu spolehlivě testovat zvolené hypotézy, ve kterých je úspěšnost jednou z proměnných. Pokud by se korelace neprokázala, bylo by potřeba upravit operacionální definici úspěšnosti. Dalším cílem pilotní studie bude zjistit, zda koreluje vztah nadřízeného k policejnímu vyšetřovateli s tím, jak moc úspěšného jej bude hodnotit na sedmibodové Likertově škále (Otázka: Jak byste ohodnotil úspěšnost policejního vyšetřovatele? 0 = s vyšetřovatelem nejsem vůbec spokojen, není úspěšný, 7 = nejlepší vyšetřovatel, nejvíce úspěšný). Vztah nadřízeného k vyšetřovateli se pokusím alespoň orientačně odhadnout pomocí otázky (Jak se Vám s tímto vyšetřovatelem spolupracuje? 0 = nejhorší možná spolupráce, horší už to být nemůže, 7 = nejlepší možná spolupráce, nemohlo by to být lepší). Otázka se záměrně neptá explicitně na vztah nadřízeného k policejnímu vyšetřovateli.

Po provedení pilotní studie a případných úprav přejdu k samotné realizaci výzkumu. Jednotlivým vyšetřovatelům bude nejdříve zadán Torranceho test tvořivého myšlení a následně NEO pětifaktorový osobnostní inventář. Celková časová náročnost by měla být 60 minut. Nadřízeného vyšetřovatele poprosím o zodpovězení výše uvedených otázek.

Poté vyberu 10 % nejtvůrčivějších a 10 % nejméně tvořivých vyšetřovatelů, se kterými se pomocí polostrukturovaného rozhovoru pokusím nalézt odpovědi na zvolené výzkumné otázky.

4.8. Zpracování dat

Pomocí deskriptivní statistiky (charakteristik středu a variability) zpřehledním informace ze získaných dat. Dále se pokusím udělat závěry o výběrovém souboru a zobrazit je prostřednictvím grafů a tabulek.

Pomocí inferenční statistiky se budu snažit vytvořit závěry o základním souboru. U všech proměnných (skóre v testu tvořivosti, skóre v dimenzi otevřenost vůči zkušenosti, svědomitosti a úspěšnosti) se předpokládá normální rozdělení. Skóre v testech je obecně považováno za ordinální proměnnou. Za předpokladu normálního rozdělení a velkého výběrového souboru s těmito proměnnými můžu pracovat jako s metrickými.

Vztah mezi tvořivostí a úspěšností vypočítám podle Pearsonova korelačního koeficientu. Korelaci mezi třemi proměnnými (V prvním případě se jedná o vztah mezi tvořivostí, otevřeností vůči zkušenosti a úspěšností. V druhém o korelaci mezi tvořivostí, svědomitostí a úspěšností.) zjistím pomocí regresní analýzy, která vyjadřuje funkční závislost proměnných.

Ke zjištění korelací bez vlivu možných nežádoucích proměnných (jako jsou věk a délka praxe) použiji výpočet prostřednictvím parciálních korelací.

Nahrané rozhovory převedu do písemné podoby pomocí doslovné transkripce. Dále si označím segmenty, které se týkají zvolených výzkumných otázek. Poté navrhnu systém kategorií, do kterých budu zařazovat data podle přiděleného kódu. Tyto kategorie budou jasně definovány. Kód je podle Hendla (2008, s. 228) „*symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje*“. Nejdříve provedu otevřené kódování, které mi zprostředkuje základní přehled o získaných datech. Poté provedu selektivní kódování, v rámci kterého vyhledám všechny informace, které se vztahují k dané kategorii. Veškeré informace se budu snažit zpřehlednit prostřednictvím tabulek, grafů a doplnit je uvedením některých konkrétních výroků policejních vyšetřovatelů. Cílem bude zobecnit získané informace, odhalit případné zákonitosti a dojít tak k teorii zakotvené v rozhovoru (grounded theory). Hendl (2008) upřesňuje, že se nejedná o teorii, jak by se podle názvu mohlo zdát, ale o strategii výzkumu a kvalitativní metodu analýzy dat, jejímž cílem je vytvořit novou teorii na základě informací získaných v průběhu studie. Výhodou je přehledný popis všech kroků této metody. Její

použití je nevhodnější v oblastech, které nejsou dostatečně teoreticky prozkoumány, což je i oblast tvořivosti ve spojitosti s profesí policejního vyšetřovatele.

4.9. Diskuze

Cílem tohoto výzkumu je odhalit vztah mezi tvořivými schopnostmi, některými dimenzemi osobnosti (otevřeností vůči nové zkušenosti, svědomitostí) a profesními úspěchy. V kvalitativní studii se pokusím zjistit, jaká jsou specifika kreativity u policejních vyšetřovatelů, jakou roli hraje při vyšetřování trestných činů a zda s sebou nese i nějaká omezení. Zodpovězení této otázky je velmi důležité i pro samotnou organizaci. Domínguez (2013) uvádí, že je tvořivost zaměstnanců nezbytná z hlediska měnící se doby a povahy trestných činů. Sacchetti a Tortia (2013) zase vysvětlují, že přispívá i k celkové spokojenosti zaměstnanců. Pokud by byla podpořena hypotéza o pozitivní spojitosti mezi kreativitou a úspěšností, dalo by se s tímto výsledkem dále pracovat. Zjištěné informace mohou být využity při výběru nových zaměstnanců. Jestliže by se ukázalo, že je otevřenost vůči nové zkušenosti katalyzátorem tvořivých schopností, bylo by potřeba brát v potaz i tuto dimenzi, která by tak byla důležitým prediktorem tvořivého úspěchu. Kromě toho lidé, kteří jsou otevření vůči zkušenosti, rádi získávají nové poznatky, které by dál mohli využívat v praxi. Byli by tak podle Hřebíčkové a Urbánka (2001) vhodní účastníci případných programů pro trénink kreativity. Při odhalení specifík tvořivosti v této profesi bychom mohli vytvořit pozice (například v týmu), ve kterých by se maximálně využilo potenciálu vyšetřovatelů. Tvořivost není jen vrozená, ale dá se jí i učit nebo ji podporovat (Jurčová, 1984a; Domínguez, 2013). Bylo by tedy možné navrhnout programy tvořivosti, které by byly „šité na míru“ přímo policejním vyšetřovatelům. Ve světě již existují programy, u kterých se prokázalo, že podporují kreativitu. Kabanoff a Bottger (1991) například uvádějí, že mezi nejpoužívanější patří Creative Problem Solving Program (CPS). Ten podporuje změnu v postojích, motivaci a způsobu řešení problémů. Dále účastníkům pomáhá s osvojováním technik, které rozvíjí kreativitu. Wiseman (2011) například mluví o technice nastartování, kdy se po usilovném přemýšlení nad problémem rozhodneme odvrátit pozornost k něčemu jinému a necháme tak pracovat naše nevědomí na vyřešení zapeklitého problému. Dále se zmiňuje o technice, která nám radí podívat se na daný problém z hlediska někoho jiného (např. jak by přítel/kolega přistupoval k našemu problému). Jedná se o nenáročné techniky, které mohou snadným způsobem podpořit produkci kreativních myšlenek.

Jako každý výzkum, i tento může mít své limity a omezení. První z nich je získání dostatečného počtu respondentů do kvantitativní i kvalitativní studie. Obě jsou totiž časově

náročné a v podstatě závislé na ochotě vyšetřovatelů a jejich nadřízených. Alespoň částečnou motivací by mohla být přislíbená zpětná vazba o jejich tvořivých schopnostech a osobnostních vlastnostech. U spolupracujících vyšetřovatelů by mohlo docházet k stylizaci (převážně v osobnostních dotaznících), která může být způsobena obavou z hodnocení či obrazem policisty jako někoho, kdo je odolný a osobnostně vyrovnaný. Je tedy potřeba upozornit vyšetřovatele na to, že výsledky testů budou využity pouze pro výzkumné účely a že nebudou poskytovány k nahlédnutí jejich nadřízeným. Další problém by nastal, pokud by se nepotvrdila první hypotéza výzkumu, která předpokládá pozitivní korelaci mezi tvořivostí a úspěšností. Jurčová (1984a) uvádí, že v kontrolujícím prostředí, které nenabízí dostatek volnosti, se úspěšnost predikuje spíše na základě inteligence než tvořivosti. Sacchetti a Tortia (2013) popisují, že organizace, která podporuje tvořivost zaměstnanců, buduje pozitivní vztahy a uvolněnou atmosféru na pracovišti, klade důraz na vzájemný respekt, dává prostor pro sdělování vlastních názorů, umožňuje zaměstnancům podílet se na rozhodování a snaží se dbát na spravedlnost. Pokud by vyšetřovatelé disponovali vyššími tvořivými schopnostmi, ale i přesto by nedosahovali významných úspěchů, bylo by možné tuto hypotézu otestovat v rámci jiných útvarů, ve kterých by nepanovala kontrolující atmosféra. Dále by se dala prozkoumat teorie, která předpokládá vliv kreativity na spokojenost zaměstnanců. Ta je rovněž klíčová nejen pro samotné vyšetřovatele, ale i pro efektivní fungování organizace. Csikszentmihalyi (1997) tvrdí, že kreativní lidé mohou být v práci spokojenější i v případě, že nedosahují značných úspěchů.

Jučová (1984a) podotýká, že existuje spousta způsobů, jakými se tvořivost může projevit. Torranceho figurální test pochopitelně nemůže postihnout všechny z nich. Problém by tak nastal, pokud by se případná specifická tvořivost u policejních vyšetřovatelů neprojevila ve výsledcích tohoto testu.

Je také důležité upozornit na to, že výsledkem kvalitativních rozhovorů je pouze návrh teorie, který by bylo potřeba dále ověřit pomocí metodologie kvantitativního výzkumu. K jeho realizaci by bylo nezbytné převést vzniklou teorii do podoby testovatelných hypotéz, jinak by nebylo možné teorii ověřit.

Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit literárně přehledovou studii o psychosociálních aspektech profese policejního vyšetřovatele. Ta je velmi náročná a klade vysoké nároky na jejich znalosti, schopnosti a dovednosti. Ze studií vyplývá, že by měli disponovat repertoárem řídicích a vyšetřovacích schopností, stejně jako množstvím specifických znalostí. Policejní vyšetřovatelé pracují převážně s jinými lidmi, což vytváří značné požadavky na jejich sociální a komunikační dovednosti. Jejich kvalita se projevuje zejména v situaci výslechu, který vyžaduje rozmanitý a flexibilní přístup vyšetřovatelů. S tím souvisí i zvolená taktika výslechu. Úspěšnost vyšetřování je stejně tak ovlivněna jejich osobnostními vlastnostmi. Mezi ty žádoucí patří zejména trpělivost, empatie, odolnost, emoční stabilita, svědomitost a asertivita.

Policejní vyšetřovatel se v rámci své práce potýká se spoustou stresujících okolností. Překvapující jsou výsledky výzkumů, které poukazují na to, že největším zdrojem stresu není zátěž spojená s nebezpečnou povahou této práce, ale organizace samotná. Ta by se měla snažit co nejvíce snížit dlouhodobý a značný diskomfort svých zaměstnanců. K tomu by mohl přispět adekvátní policejní management tím, že vyšetřovatelům zajistí patřičné podmínky, podporu, výhody a lepší oboustrannou komunikaci na pracovišti. Samotní policejní vyšetřovatelé nesmí zapomínat na odpočinek a psychohygienu, která funguje jako jeden z preventivních prostředků proti tzv. syndromu vyhoření. Tím jsou policisté ohroženi ve značné míře, což vede ke zvýšenému výskytu rodinných a zdravotních problémů, sebevražd, závislostí, násilí vůči občanům a snížení jejich produktivity. V současné době existuje v ČR systém psychologické podpory, který se těmito lidem snaží pomoci. Nesmí se samozřejmě zapomínat na prevenci obtíží, která je přínosná nejen pro vyšetřovatele, ale i pro celou organizaci.

Druhým cílem této práce bylo navrhnout výzkumný projekt, který se soustředí na konkrétní aspekt této profese. Rozhodla jsem se zaměřit na tvořivost, jako nezbytnou schopnost policejních vyšetřovatelů, jejíž důležitost je opakovaně zmiňována. Na druhou stranu existuje jen velmi málo výzkumů, které by se touto tematikou zabývaly. Při bližším prozkoumání je patrné, že tvořivost souvisí s dalšími osobnostními vlastnostmi, a proto je potřeba ji zkoumat v kontextu celé osobnosti. Pokusila jsem se tedy navrhnout výzkumný projekt, jehož smyslem je najít odpověď na otázky, které se týkají souvislostí mezi kreativitou, úspěšností a některými osobnostními vlastnostmi (konkrétně otevřeností vůči zkušenosti a svědomitostí). Poté bych se v rámci rozhovorů snažila upřesnit důležitost, funkci, specifičnost a omezení kreativity v profesi policejních vyšetřovatelů. V případě nalezení

odpovědí na tyto otázky by se daly vytvořit programy, které kreativitu podporují. Stejně tak se získané informace dají využít v rámci výběrového řízení či při delegování úkolů, které vyžadují obzvláště tvořivý přístup. Všechny tyto inovace by mohly zefektivnit práci policejních vyšetřovatelů, což je v zájmu nejen jich samotných, ale i celé organizace.

Seznam použité literatury

- Abrahamsen, S. (2006). *Police personality: and the relationship between personality and preferences for conflict resolution tactics*. Oslo: Politihøgskolen.
- Alexander, D., & Walker, L. (1993). *Police stress at work*. London: The Foundation.
- Allport, G. (1961). *Pattern and growth in personality*. New York: Holt: Rinehart and Winston.
- Balch, R. (1972). The Police Personality: Fact or Fiction. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 63(1), 106-119.
- Biggam, F., Power, K., Macdonald, R., Carcary, W., & Moodie, E. (1997). Self-perceived occupational stress and distress in a Scottish police force. *Work*, 11(2), 118-133.
- Boukalová, H. (2007). *Vyšetřovatel a jeho důležité profesní dovednosti*. Praha: FSV UK.
- Boukalová, H. (2012). *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Brown, J., & Campbell, E. (1990). Sources of occupational stress in the police. *Work*, 4(4), 305-318.
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Creativity: flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperCollins Publishers.
- Čech, J. a kolektiv autorů (2012a). *Policajná psychológia II*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta.
- Čech, J. a kolektiv autorů (2012b). *Policajná psychológia III*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta.
- Čírtková, L. (2000). *Policejní psychologie*. Praha: Portál.
- Čírtková, L. (2009). Využití psychologie při vyšetřování trestných činů. In: Čírtková, L. *Forenzní psychologie*. 285-413. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Dean, G., Fahsing, I. A., & Gottschalk, P. (2007). Creativity as a determinant of thinking style in police investigations. *International Journal Of Police Science & Management*, 9(2), 112-121.
- Detrick, P., & Chibnall, J. (2006). NEO PI-R personality characteristics of high-performing entry-level police officers. *Psychological Services*, 3(4), 274-285.

- Domínguez, E. (2013). Work stressors and creativity. *M@n@gement*, 6(4), 479-504.
- Douglas, J., & Olshaker, M. (1997). *Lovec duší*. Frýdek-Místek: Alpress.
- Fisher, R., Geiselman, R., MacKinnon, D., & Holland, H. (1985). Eyewitness memory enhancement in the police interview: Cognitive retrieval mnemonics versus hypnosis. *Journal of Applied Psychology*, 70(2), 401-412.
- Fisher, R. (1995). Interviewing victims and witnesses of crime. *Psychology, Public Policy, and Law*, 1(4), 732-764.
- Frantzen, D. (2010). Interrogation strategies, evidence, and the need for Miranda: a study of police ideologies. *Police Practice and Research*, 11(3), 227-239.
- Garven, S., Wood, J., Malpass, R., & Shaw, J. (1998). More than suggestion: The effect of interviewing techniques from the McMartin Preschool case. *Journal of Applied Psychology*, 83(3), 347-359.
- Gillernová, I., & Boukalová, H. (2006). *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum.
- Glasner, A. (2005). Police Personality: What Is It and Why Are They Like That? *Journal of Police and Criminal Psychology*, 20(1), 56-67.
- Gottschalk, P. (2007). How knowledge organizations work: The case of detectives in police investigations. *Human Systems Management*, 26(3), 173-180.
- Gould, L. (2000). A Longitudinal Approach to the Study of the Police Personality: Race/Gender Differences. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 15(2), 41-51.
- Gudjonsson, G. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: a handbook*. Hoboken, New Jersey: Wiley.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hřebíčková, M., & Urbánek, T. (2001). *NEO pětifaktorový osobnostní inventář*. Praha: Testcentrum.
- Hubinská, J. (2012). Syndrom vyhorenia alebo „Burnout syndrom“ v práci policajta. In: Čech, J. *Policajná psychológia III*. 39-66. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta.
- Chalupa, B. (2005). *Tvořivé myšlení: tvořivost jako dobrodružství poznání*. Brno: Barrister.

- Chen, J., & Chen, I. (2012). Creative-oriented personality, creativity improvement, and innovation level enhancement. *Quality*, 46(5), 1625-1642.
- JURČOVÁ, M. (1984a). *Torranceho figurálny test tvorivého myslenia: forma B: všeobecná časť*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- JURČOVÁ, M. (1984b). *Torranceho figurálny test tvorivého myslenia: praktická časť*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- Kabanoff, B., & Bottger, P. (1991). Effectiveness of creativity training and its relation to selected personality factors. *Journal of Organizational Behavior*, 12(3), 235-248.
- Kassin, S., Meissner, C., & Norwick, R. (2005). "I'd Know a False Confession if I Saw One": A Comparative Study of College Students and Police Investigators. *Law and Human Behavior*, 29(2), 211-227.
- Kask, K. (2012). Dynamics in Using Different Question Types in Estonian Police Interviews of Children. *Applied Cognitive Psychology*, 26(2), 324-329.
- Kebza, V., & Šolcová, I. (1998). Burnout syndrom: teoretická východiska, diagnostické a intervenční možnosti. *Československá psychologie*, 42(5), 429 – 448.
- King, L., Walker, L., & Broyles, S. (1996). Creativity and the Five-Factor Model. *Journal of Research in Personality*, 30(2), 189-203.
- Kollárik, T. (2004). *Sociálna psychológia*. Bratislava: Vydavateľstvo UK.
- Kop, N., Euwema, M., Schaufeli, W., Euwema, M. (1999). Burnout, job stress and violent behaviour among Dutch police officers. *Work & Stress*, 13(4), 326-340.
- Königová, M. (1998). *Tvořivost = kreativita*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Křivohlavý, J. (2001). Prevence ztráty nadšení. In: Křivohlavý, J. *Psychologie zdraví*. 113 - 117. Praha: Portál.
- Leo, R. (1996). Inside the interrogation room. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 86(2), 266-303.
- Maslach, C. (1978). Job burn out: How people cope. *Public Welfare*, (36), 56 - 58.
- McCrae, R. (1987). Creativity, divergent thinking, and openness to experience. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(6), 1258-1265.

- Nakonečný, M. (1995). Frustrace a stres. In: Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 38-44. Praha: Vodnář.
- Payette, P. (1985). On Stress in Police Work. *Mental health in Québec*, 10(2), 140 - 144.
- Plháková, A. (2003). Myšlení. In: Plháková, A. *Učebnice obecné psychologie*. 262-303. Praha: Academia.
- Porubčanová, Z. (2012). Osobnost' a profesionálne deformácie policajta. In: Čech, J. *Policajná psychológia III*. 79-94. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Filozofická fakulta.
- Purda-Nicoară, A. (2012). Burnout – an Effect of Professional Stress in the Police Environment. *International Proceedings of Economics Development & Research*, 36, 38-45.
- Sacchetti, S., & Tortia, E. (2013). Satisfaction with Creativity: A Study of Organizational Characteristics and Individual Motivation. *Journal of Happiness Studies*, 14(6), 1789-1811.
- Selye, H. (1950). Stress and the General Adaptation Syndrome. *British Medical Journal*, 1(4667), 1383–1392.
- Smith, N., & Flanagan, C. (2000). *The effective detective identifying the skills of an effective SIO*. London: Home Office, Policing and Reducing Crime Unit, Research, Development and Statistics Directorate.
- Spurný, J. (2010). *Psychologie výslechu*. Praha: Portál.
- Stratton, J. (1979). Police stress and the criminal investigator. *Police Chief*, 46(2), 22-26.
- Svoboda, M. (2010). Zkoušky kreativity. In: Svoboda, M. *Psychologická diagnostika dospělých*. 95-99. Praha: Portál.
- Štampach, C. (2015). *Problémy praxe řízení lidských zdrojů v Policii České republiky: zvyšování výkonu a organizační rozvoj* (Diplomová práce). Masarykova univerzita, Brno.
- Vrij, A. (2000). *Detecting lies and deceit: the psychology of lying and the implications for professional practice*. New York: John Wiley.
- Vymětal, Š., & Voska, V. (2010). *Možnosti psychologické podpory v Policii ČR*. Praha: Tiskárny MV, p. o.
- Wang, Z., McCaslin, S., Richards, A. (2010). A prospective study of predictors of depression symptoms in police. *Psychiatry Research*, 175(3), 211-216.

Wiseman, R. (2011). Kreativita. In: Wiseman, R. *59 vteřin: malým zamyšlením k velkým změnám*. 118-147. Olomouc: ANAG.